

Ali təhsilli Azərbaycan gəncləri arasında işsizlik

Capstone layihəsi

Elməddin Eyvazov

Əhmədov Qurban

Axundov Eltun

Anar Vəliyev

Yanvar, 2025

Plan

1. Giriş	3
1.2 Tədqiqatın Aktuallığı	3
1.3. Tədqiqatın Əhəmiyyəti	5
1.4. Tədqiqatın Məqsədi	6
Tədqiqat sualı:	6
2. Statistik baxış	6
3. Metodologiya	11
4. Problem və Səbəbləri: Ali təhsilli gənclər arasında işsizlik	13
4.1. Təhsil və əmək bazarı uyğunsuzluğu	13
4.2. İqtisadiyyatda struktur maneələr	14
4.4. Beyin axını	16
5. Azərbaycanda gənclər arasında işsizliyin qarşısını almaq üçün konkret həllər	17
5.1. Mobil karyera xidmətləri	17
5.1.1 Potensial Təsir	19
5.2. Regional işəgötürənlər üçün vergi təşviqləri	19
6. Siyasətlərin qiymətləndirilməsi	24
6.1.1 Mobil karyera xidmətləri	24
6.1.2. Regional işəgötürənlər üçün vergi təşviqləri	26
6.1.3. Regional innovasiya mərkəzləri	28
6.2 Üstünlük verilən həll: Mobil karyera xidmətləri	29
7. Nəticə və tövsiyələr	31
7.1 Tövsiyələr	31
7.2 Nəticə	32

1. Giriş

1.2 Tədqiqatın Aktuallığı

Ali təhsilli gənclər arasında işsizlik, xüsusilə də Azərbaycanın sosial-iqtisadi sabitliyinə və uzunmüddətli inkişafına ciddi təsirləri olan kritik bir məsələdir. Ali təhsil və işg bölgüsü inteqrasiyasını yaxşılaşdırmaq məqsədilə müxtəlif təşəbbüslərə əhəmiyyətli investisiyalar qoyulmasına baxmayaraq, çox sayda gənc məzun işsiz qalmaqda və ya öz ixtisaslarından fərqli sahələrdə işləməkdədir. Təhsil və məşğulluq arasındakı bu əlaqəsizlik dövlətin insan kapitalını iqtisadi artım və müxtəlifləşdirmə mühərriki kimi istifadə etmək qabiliyyətini məhdudlaşdırır (Vəliyev & Babayev, 2021). Bu məsələnin səbəblərini və nəticələrini anlamaq, islahatlar üçün effektiv strategiyaların hazırlanması üçün əsaslıdır.

Azərbaycanda ali təhsil tez-tez peşəkar uğur və sosial yüksəliş yolu kimi görünür. Ancaq çox sayda məzun üçün reallıq tamamilə fərqlidir. Buna baxmayaraq, ali dərəcəyə malik olan gənclərin əhəmiyyətli hissəsi uyğun iş tapmaqda çətinlik çəkir. Narahatlıq doğuran təxminən 23% Azərbaycan gəncliyi "İşdə deyil, Təhsildə deyil və ya Təlimdə deyil" (NEET- not in education, employment or training) kimi təsnif edilir. Bu işə ciddi sistemik problemləri vurğulayan bir statistikadır (Vəliyev & Babayev, 2021; Hacızadə və b. 2019). Bu yüksək NEET nisbəti yalnız iqtisadi səmərəsizlikləri deyil, həm də təhsil sistemini tələbələri bazar üçün aktualıqda olan bacarıqlarla təmin etməkdəki uğursuzluğunu əks etdirir (İsmayilov, 2020).

Gənclər arasında işsizliyin əsas səbəblərindən biri akademik təhsil və əmək bazarı tələbləri arasında uyğunsuzluqdur. Azərbaycanda yüksək təhsil qeydiyyatı artsa da, tədris olunan bacarıqlar sürətlə inkişaf edən iş bazarının tələbləri ilə tez-tez uyğunlaşmır. Məsələn, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT), turizm və kənd təsərrüfatı kimi sektorlar, ölkənin iqtisadi müxtəlifləşdirmə strategiyasında əsas rol oynayır, lakin çox sayda məzun bu sektorlar üçün tələb olunan ixtisaslı bacarıqlara malik deyil (Owolabi və b., 2023). Dünya miqyasında əsasən dijital savadlılıq, tənqidi düşüncə və texniki mütəxəssislik kimi trendlər hökm sürərkən, Azərbaycan universitetləri və kollecləri bu müasir tələblərə uyğunlaşmaqda geri qalır (Rəhmanov və b., 2016). Nəticədə, gənc mütəxəssislər rəqabətli vəzifələr üçün hazırlıqsız qalırlar kiç bu da təhsil və məşğulluq arasındakı boşluğu daha da genişləndirirlər.

Bu mürəkkəbliyə əlavə olaraq, təhsil müəssisələri və sənaye arasında əməkdaşlığın olmaması problemin şiddətlənməsinə səbəb olur. Daha inkişaf etmiş ölkə iqtisadiyyatlarında, akademiya və sənaye birlikdə aktualıqda olan təlim proqramları və təcrübə proqramları dizayn etmək üçün əməkdaşlıq edir. Lakin, Azərbaycanın yüksək təhsil sektoru əsasən təcrid olunmuş şəkildə fəaliyyət göstərir. Bu ayrılıq məzunlara nəzəri biliklər verir, lakin daha az praktiki təcrübə qazandırır. Bu da onları işəgötürənlər üçün az cazibədar edir (Babayev, 2021). Nəticədə, hətta yaxşı təhsil almış şəxslər də, həddindən artıq kvalifikasiyaya malik olduqları halda, əmək bazarında tam iştirak edə bilmirlər.

Azərbaycan iqtisadi transformasiyalar keçirdikcə, gənc məzunların üzləşdiyi çətinliklər daha da şiddətlənir. Ölkənin neftə bağlı iqtisadiyyatdan daha müxtəlifləşmiş quruluşa keçidi, İKT və yenilənən enerji kimi sahələrdə yeni imkanlar yaradır. Ancaq bu sektorlar, hazırkı təhsil sisteminin inkişaf etdirməkdə çətinlik çəkdiyi irəli texniki bacarıqlar və sahibkarlıq qabiliyyətləri kimi keyfiyyətləri tələb edir (Owolabi və b., 2023). Bundan əlavə, regional fərqliliklər məsələni daha da çətinləşdirir. Çünki iqtisadi fəaliyyətlər və resurslar əsasən Bakı kimi şəhər mərkəzlərində cəmlənir, kənd yerlərində isə keyfiyyətli təhsil və iş imkanları məhdud olaraq qalır (Babayev, 2021). Bu disbalans çox sayda region gənclərinin şəhərlərə köçməsinə səbəb olur, şəhər əmək bazarlarındakı təzyiqli artırır və rəqabəti daha da şiddətləndirir.

Gənclərin işgüzarlıq inteqrasiyası prosesi sistem səmərəsizlikləri ilə daha da çətinləşir. Əhəmiyyətli bir maneə, çox sayda gənc işçiyə sosial müdafiələr, ədalətli əmək haqları və karyera irəliləyişi imkanlarından məhrum edən qeyri-formal məşğulluğun yaygınlığıdır. Pərakəndə satış və kənd təsərrüfatı kimi sektorlarda tez-tez rast gəlinən qeyri-formal işlər, gəncləri uzunmüddətli inkişaf potensialı olmayan təhlükəli vəziyyətlərə salır (Rəhmanov və b., 2016). Bundan əlavə, beyin axını ciddi bir çağırış təşkil edir. Çox sayda təhsilli gənc Azərbaycanlı daha yaxşı əmək haqları, peşəkar inkişaf və iş şəraitləri ilə cəlb edilərək xaricdə fürsətlər axtarır. Bu beyin axını yalnız daxili bacarıqlı əmək qüvvəsinin azalmasına səbəb olmur, həm də hökumət və ailələrin onların təhsillərinə edilmiş əhəmiyyətli investisiyaların itirilməsinə gətirib çıxarır (Mammadova, 2024).

Bu çağırışlara cavab olaraq, Azərbaycan hökuməti gənclərin işgüzarlığını yaxşılaşdırmağa yönəlmiş müxtəlif proqramlar həyata keçirib. Təhsil və əmək bazarı tələbləri arasındakı boşluğu aradan qaldırmaq üçün "Peşə Təhsilinin İnkişafı üzrə Dövlət Proqramı" və iş təşviq sxemləri kimi

təşəbbüslər başladılıb (Quliyeva və Nasibova, 2024). Bu proqramlar dijital savadlılığı artırmaq, peşə təlimi təklif etmək və gənclərin işə düzəlməsini təşviq etmək üçün maliyyə təşviqləri təqdim etməyə yönəlmişdir. Ancaq bu tədbirlərin təsiri yavaş icra, sahibkarlar arasında parçalanmış əlaqələndirmə və xüsusi sektor ehtiyacları ilə kifayət qədər inteqrasiya olunmaması səbəbindən məhduddur (Mammadova, 2024). Bundan əlavə, akademik müəssisələr, işəgötürənlər və siyasətçilər arasında əlaqəli strategiyanın olmaması tez-tez əlaqəsiz səylərə səbəb olur ki, bu da gənclər arasında işsizliyin kök səbəblərini həll etmir (Babayev, 2021).

Azərbaycanda ali təhsilli gənclər arasında işsizliyin nəticələri iqtisadi itkilərdən çox daha genişdir. Təhsilli gənclər arasında uzunmüddətli işsizlik, potensial olaraq artan miqrasiya və siyasi qarışıqlığa səbəb ola bilər. İqtisadi cəhətdən, bu, insan potensialının əhəmiyyətli itkisi deməkdir və ölkəni ali təhsilli işgüzar qüvvədən məhrum edir (Vəliyev & Babayev, 2021). Bundan əlavə, uzun müddət işsiz qalan gənclər, "yara izi effekti" kimi tanınan fenomenə görə, daha aşağı ömürlük qazanclar və məhdud karyera perspektivləri kimi uzunmüddətli dezavantajlarla üzləşirlər (Rəhmanov və b., 2016). Bu çağırışlar, gənclər arasında işsizliyi milli prioritet kimi müzakirə etməyin zəruriliyini vurğulayır. Bu layihə, yüksək təhsilli Azərbaycan gəncləri arasında işsizliyin sistemli səbəblərini araşdırmağa yönəlmişdir. Təhsil çatışmazlıqları, əmək bazarı səmərəsizlikləri və siyasət boşluqları arasındakı qarşılıqlı əlaqəni araşdıraraq, layihə işsizlik nisbətlerini azaltmaqda dövlət proqramlarının, ictimai-xüsusi tərəfdaşlıqların və tədris proqramlarının dizaynının rolu üzrə hərəkətə keçirilə bilən tövsiyələr təqdim etməyi hədəfləyir.

1.3. Tədqiqatın Əhəmiyyəti

Praktiki olaraq tədqiqatda dövlət qurumları və özəl sektor üçün tətbiq edilə bilən tədbirlər təqdim olunur ki, bu da işsizliyi azaltmaqla yanaşı, iqtisadi diversifikasiyanı təşviq edəcək. Bundan əlavə, tədqiqat gənclər üçün bərabər iş imkanlarının yaradılmasına və rəqəmsal iş bazarına inteqrasiyasına töhfə verir. Bu, həm sosial sabitliyə, həm də Azərbaycanın uzunmüddətli iqtisadi inkişafına xidmət edəcəkdir. Bu tədqiqat həm də gənclərin iş bazarına daxil olmaq üçün tələb olunan bacarıqların və təcrübənin əhəmiyyətini vurğulayır. Gənclər üçün karyera inkişafı mexanizmlərinin optimallaşdırılması ilə, ölkənin əmək bazarında daha rəqabətqabiliyyətli işçi qüvvəsi formalaşdırıla bilər. Təhsil sisteminin əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılmasına dair verilən tövsiyələr, xüsusilə də İKT, bərpa olunan enerji və innovasiya kimi sektorlar üçün zəruri bacarıqların inkişaf etdirilməsinə yönəldilmişdir. Bundan əlavə, tədqiqat nəticələri Azərbaycan

üçün mövcud olan uğurlu beynəlxalq modelləri tətbiq etmək üçün praktiki yolları göstərir. Beləliklə, bu tədqiqatın töhfələri həm siyasətçilər, həm də əmək bazarının digər iştirakçıları üçün əhəmiyyətli bir resurs rolunu oynayır.

1.4. Tədqiqatın Məqsədi

Bu tədqiqatın məqsədi, Azərbaycanda ali təhsilli gənclər arasında işsizliyin əsas səbəblərini təhlil etmək və bu problemi həll etmək üçün effektiv və tətbiq oluna bilən həll yollarını müəyyən etməkdir. Araşdırma, xüsusilə təhsil proqramlarının əmək bazarının dəyişən tələblərinə uyğunlaşdırılması, gənclərin peşə bacarıqlarının artırılması və regional iş imkanlarının genişləndirilməsi kimi əsas sahələrə fokuslanacaq. Bununla yanaşı, tədqiqat təhsil müəssisələri, hökumət qurumları və özəl sektor arasında əlaqəni artırmaq üçün strategiyalar təklif edəcək. Nəticə etibarilə, bu məqalə Azərbaycanın insan kapitalını daha səmərəli şəkildə istifadə etməsinə və gənclər üçün daha inklüziv və dayanıqlı bir əmək bazarının formalaşdırılmasına töhfə verəcək.

Tədqiqat sualı:

Azərbaycanda ali təhsilli gənclərin ixtisaslarına uyğun iş tapa bilməməsinin əsas səbəbləri nələrdir və bu problemi aradan qaldırmaq üçün hansı siyasət və strategiyalar effektiv ola bilər?

2. Statistik baxış

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, gənclərin işsizlik səviyyəsi təhsil səviyyəsi və yaş qruplarına görə əhəmiyyətli fərqlər göstərir. Xüsusilə təhsilli və təhsilsiz gənclər arasındakı işsizlik statistikasının təhlili, onların əmək bazarında hansı çətinliklərlə qarşılaşdığını başa düşmək üçün vacib məlumatlar təqdim edir.

Ümumi işsizlik rəqəmləri (2022-2023)

2022-ci ildə Azərbaycanda ümumi işsiz əhəlinin sayı 293,3 min nəfər təşkil etmişdir. Bunun 131,7 mini, yəni təxminən 45%-i, 15-29 yaş arası gənclərdən ibarət idi. 2023-cü ildə isə ümumi işsiz əhali 286,4 min nəfərə qədər azalmış və bu rəqəmin 123,2 mini gənclərə aid olmuşdur. Gənclər arasında işsizlik səviyyəsi 2022-ci ildə 9,9%, 2023-cü ildə isə 9,3% olmuşdur. Bu, işsizlik səviyyəsində müəyyən azalma müşahidə edilsə də, yenə də gənclər üçün narahatlıq doğuran bir göstəricidir.

Təhsilli gənclərin işsizlik səviyyəsi

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, təhsilli gənclərin işsizlik səviyyəsi təhsil dərəcələrinə görə əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Azərbaycanda təhsilli gənclərin işsizlik səviyyəsi aşağı və ya orta təhsilli gənclərlə müqayisədə daha az olsa da, müəyyən sahələrdə ali təhsil iş tapmaqda üstünlük yaratsa da, bu qrup arasında da işsizlik mövcuddur.

Ali təhsilli gənclərin işsizlik səviyyəsi

Ali təhsilli gənclər iş bazarında daha çox karyera perspektivlərinə malikdirlər. Lakin, işsizlik hələ də onların bir qismi üçün reallıqdır.

2022-ci ildə ali təhsilli işsizlərin sayı 36,4 min nəfər təşkil etmişdir ki, bu da ümumi işsizlərin 12,4%-ni əhatə edir. Bu, o deməkdir ki, ali təhsil gənclərin iş bazarına girişini müəyyən qədər asanlaşdırır, lakin işsizlik problemi yenə də qalır.

2023-cü ildə bu rəqəm bir qədər azalmış və 34,8 min nəfər (12,2%) təşkil etmişdir. Ali təhsilli gənclərin işsizlik səviyyəsində kiçik azalma müşahidə olunsa da, bu rəqəm yenə də nəzərəçarpandır və daha çox iş bazarının uyğunlaşdırılmasına ehtiyac olduğunu göstərir.

Ali təhsilli gənclərin iş tapma imkanları əsasən onların təhsil sahəsinə, ixtisasına və iş bazarında tələbatın vəziyyətinə bağlıdır. Məsələn, texniki və mühəndislik sahələrində olan ali təhsilli kadrlar, adətən, daha yüksək tələbatla qarşılaşırlar və bu da onların işsizlik səviyyəsini aşağı salır. Lakin, humanitar və ya sosial elmlər üzrə təhsil alan gənclər daha çox iş tapmaqda çətinlik çəkirlər, çünki bu sahələrdə iş yerləri məhduddur və əmək bazarı həmin sahələr üzrə doymuşdur.

Orta ixtisas və peşə təhsilli gənclərin işsizlik səviyyəsi

Orta ixtisas təhsili və peşə təhsili alan gənclər iş bazarına daha tez daxil olmağa çalışsalar da, onların da işsizlik səviyyəsi müəyyən dərəcədə yüksəkdir. Bu gənclər arasında işsizlik ali təhsillilərə nisbətən daha çoxdur, çünki peşə və orta ixtisas sahəsində iş imkanları məhduddur və iş yerlərində rəqabət daha sərtir.

- Orta ixtisas təhsilli gənclər (2022): 37,5 min nəfər işsiz olmuşdur ki, bu da ümumi işsizlərin 12,8%-ni təşkil edir.

- Orta ixtisas təhsilli gənclər (2023): Bu göstərici bir qədər azalaraq 36,3 min nəfərə (12,7%) düşmüşdür. Orta ixtisas təhsilli gənclər arasında işsizlik, ali təhsillilərə nisbətən daha yüksəkdir, çünki ixtisaslı işçi qüvvəsinə tələbat bəzi sahələrdə az ola bilər.

Peşə təhsili alan gənclər arasında işsizlik səviyyəsi də əhəmiyyətli dərəcədədir. Peşə təhsili gəncləri praktiki bacarıqlarla təmin etsə də, bu sahələrdə iş tapmaqda müəyyən çətinliklər var.

- Peşə təhsilli gənclər (2022): 23,1 min nəfər işsiz olmuşdur (7,9%).
- Peşə təhsilli gənclər (2023): 22,8 min nəfər işsiz olmuşdur (8,0%).

Peşə təhsilinə malik olan gənclər üçün işsizlik nisbəti yüksək qalmaqda davam edir, çünki iş bazarında peşə təhsilli kadrlara tələbat sektorlar arasında bərabər paylanmır. Xüsusilə inşaat, xidmət sektoru və sənaye sahələrində peşə təhsilinə malik olan işçi qüvvəsinə tələbat daha yüksək olsa da, digərləri üçün bu sahədə iş imkanları məhduddur.

Təhsilsiz gənclərin işsizlik səviyyəsi

Təhsil səviyyəsi aşağı olan gənclər, yəni tam orta və ümumi orta təhsil səviyyəsinə malik olanlar arasında işsizlik daha yüksəkdir. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən:

- Tam orta təhsilli gənclər (2022): 149,6 min nəfər işsiz olmuşdur ki, bu da ümumi işsiz gənclərin 51,0%-ni təşkil edir.
- Tam orta təhsilli gənclər (2023): 146,8 min nəfər (51,2%).
- Ümumi orta təhsilli gənclər arasında da yüksək işsizlik müşahidə olunur:
- Ümumi orta təhsilli gənclər (2022): 46,1 min nəfər (15,7%).
- Ümumi orta təhsilli gənclər (2023): 45,3 min nəfər (15,8%).
- İbtidai təhsili olanlar arasında isə işsizlik nisbətən aşağıdır, lakin bu qrup da iş bazarında çətinliklərlə qarşılaşır:
- İbtidai təhsilli (2022): 0,6 min nəfər (0,2%).
- İbtidai təhsilli (2023): 0,4 min nəfər (0,1%).

Bu statistik göstəricilər iş bazarının xüsusilə təhsili olmayan gənclər üçün daha daraldığını göstərir və onların iş tapmaqda ciddi problemlərlə üzləşdiyini nümayiş etdirir.

Yaş qrupu üzrə təhlil

Gənclər arasında işsizlik səviyyəsi yaş qruplarına görə də fərqlənir. 2022 və 2023-cü illərdə 15-19, 20-24 və 25-29 yaş qrupları üzrə işsizlik rəqəmləri belə olmuşdur:

- 15-19 yaş arası (2022): 14,3 min nəfər işsiz idi (100%).
- 15-19 yaş arası (2023): 13,9 min nəfər işsiz olmuşdur (100%).
- 20-24 yaş arası (2022): 68,1 min nəfər işsiz olmuşdur.
- 20-24 yaş arası (2023): 66,8 min nəfər işsiz qalmışdır.
- 25-29 yaş arası (2022): 49,3 min nəfər işsiz olmuşdur.
- 25-29 yaş arası (2023): 42,5 min nəfər işsiz qalmışdır.

Bu məlumatlar göstərir ki, işsizlik ən çox 20-24 yaş aralığında olan gənclər arasında yayğındır. Bu yaş qrupu təhsilini başa vuraraq iş bazarına daxil olmaq üçün daha çox çətinliklərlə üzləşir.

Kişilər və Qadınlar Arasında Fərqlər

Kişilər və qadınlar arasında işsizlik səviyyəsində də müəyyən fərqlər var. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, 2022-ci ildə kişilər arasında işsizlik 44,1%, qadınlar arasında isə 55,9% olmuşdur. 2023-cü ildə isə kişilər arasında işsizlik nisbəti 44,3%, qadınlar arasında isə 55,7% olmuşdur. Bu göstəricilər gənc qadınlar arasında işsizliyin kişilərə nisbətən daha yüksək olduğunu göstərir.

Azərbaycanın əmək bazarında 2023-cü ilə aid əsas statistika isə belədir:

- İşçi qüvvəsinin ümumi sayı: 5,249.7 min nəfər (2010-cu ilə nisbətdə 662,3 min nəfər artım).
- İqtisadiyyatda məşğul olanlar: 4,963.3 min nəfər.
- İşsiz əhali: 286.4 min nəfər.
- Dövlət sektorunda çalışanların xüsusi çəkisi: 2023-cü ildə 21.4%-ə enmişdir (2010-cu ildə 26.4%).
- Qeyri-dövlət sektorunda işləyənlərin sayı: 1.2 dəfə artmışdır.
- İstehsal sahəsində məşğul olanlar: 2,554.4 min nəfər (ümumi məşğul əhalinin 51.5%-i).
- Xidmət sahəsində məşğul olanlar: 2,408.9 min nəfər (ümumi məşğul əhalinin 48.5%-i).
- Muzdlu işləyənlərin sayı: 1,745.5 min nəfər (ümumi məşğul əhalinin 35.2%-i).
- Orta aylıq nominal əməkhaqqı: 933.9 manat (2010-2023-cü illər ərzində 2.8 dəfə artmışdır).

Azərbaycan gəncləri arasında işsizliklə bağlı statistika narahatedici bir mənzərə yaradır. Azedu.az (2023)-ə əsasən, Azərbaycan universitetlərini bitirən məzunların təxminən 80%-i ya işsizdir, ya da ixtisaslarına uyğun olmayan işlərdə xüsusilə texniki sahələrdə, o cümlədən mühəndislik, aqronomiya və baytarlıq kimi ixtisaslarda çalışır. Bu rəqəmlər təhsil sistemi ilə əmək bazarı arasında mövcud olan dərin struktur problemlərini əks etdirir (Azedu.az, 2023). İqtisadçı Azər Mehdiyev hesab edir ki, bu problem universitetlərin təmin etdiyi təhsil ilə əmək bazarının tələb etdiyi bacarıqlar arasında ciddi bir uyğunsuzluqdan qaynaqlanır. Mehdiyevin fikrincə, Azərbaycan universitetləri məzunları əmək bazarının tələblərinə uyğun hazırlamır və nəticədə yüksək səviyyəli məzun işsizliyi yaranır (Mehdiyev, 2021). Mehdiyev həmçinin Azərbaycan universitetlərinin tədris proqramlarının köhnəlmiş olduğunu və müasir iş yerləri üçün tələb olunan bacarıqları təmin etmədiyini vurğulayır. O qeyd edir ki, "Əmək bazarı inkişaf edir və universitetlərdə tədris olunan proqramların çoxu artıq aktual deyil. Nəticədə biz sahələrdə iş axtaran məzun çoxluğuna sahib oluruq, halbuki texnologiya və xidmət sektorları kimi sahələrdə işçi qüvvəsi çatışmazlığı var" (Mehdiyev, 2021). Onun bu fikirləri Azərbaycanın ali təhsil sisteminin iqtisadiyyatın ehtiyaclarına uyğunlaşması üçün əhatəli bir yenidən nəzərdən keçirilməsinə və islahatların aparılmasına ehtiyac olduğunu vurğulayır. Bu problem yalnız Azərbaycana məxsus deyil. Dünyada da gənclər arasında işsizlik böyük bir problemdir. Ulfat.az (2024)-ün məlumatlarına əsasən, 2023-cü ildə qlobal gənclər arasında işsizlik göstəricisi 13.3% olub və Çexiya (6.3%) və İsveç (5.1%) kimi ölkələrdə işsizlik artıb. İqtisadçı Rövşən Ağayev qeyd edir ki, Azərbaycandakı vəziyyət qlobal meylləri əks etdirsə də, yerli problemlər də mövcuddur. Ağayevin fikrincə, Azərbaycan iqtisadiyyatı xüsusilə ali təhsilli məzunları qəbul edəcək qədər elastik deyil, çünki iqtisadiyyat hələ də kifayət qədər diversifikasiya olunmayıb və əsasən ənənəvi sahələrə, o cümlədən neft və kənd təsərrüfatına əsaslanır (Akifqızı, 2018). Bununla yanaşı, bir çox universitet proqramlarında nəzəri biliklərə üstünlük verilir, lakin praktiki təlimə kifayət qədər diqqət yetirilmir. Bu isə məzunların əmək bazarına hazırlıqsız çıxmasına səbəb olur. Azedu.az (2023)-ün məlumatlarına əsasən, Azərbaycan universitetləri tələbələrə iş mühitində tələb olunan praktiki təcrübəni təmin edə bilmirlər (Azedu.az, 2023). Azər Mehdiyev də bu məqama toxunaraq bildirir ki, "Tələbələr güclü nəzəri biliklərə sahib olsalar da, bu bilikləri praktikada tətbiq etməyi bilmirlər. Bu da onları işəgötürənlər üçün daha az cəlbedici edir" (Mehdiyev, 2021).

Azər Mehdiyev isə bu fikirləri dəstəkləyərək bildirir ki, "İşəgötürənlər işə yeni başlayacaq kadrların dərhal adaptasiya olmasını istəyirlər, lakin bizim təhsil sistemimiz tələbələri buna

hazırlamır. Təhsil sistemində təcrübə proqramlarının, təqaüdlərin və işlə təminat imkanlarının daha çox olmasına ehtiyac var" (Mehdiyev, 2021).

Digər tərəfdən, Azərbaycan iqtisadiyyatı əsasən ənənəvi sahələrə, xüsusən də neft və kənd təsərrüfatına əsaslanır ki, bu da məzunların hər birini təmin etmək üçün kifayət deyil. Hökumət iqtisadiyyatı diversifikasiya etmək istiqamətində müəyyən addımlar atsa da, bu proses hələ də ləng gedir. İqtisadçı Rövşən Ağayev vurğulayır ki, "Azərbaycan iqtisadiyyatının diversifikasiya olunmaması gənclər üçün iş yerlərinin yaradılmasının qarşısını alır. Əgər biz məzunlarımızı işlə təmin etmək istəyiriksə, texnologiya və xidmət sektoru kimi inkişaf edən sahələrə sərmayə yatırmalıyıq" (Akifqızı, 2018). Ağayev həmçinin əlavə edir ki, Azərbaycan hökuməti texnologiya, innovasiya və sahibkarlıq sahələrində iş yerlərinin yaradılmasını prioritetləşdirməlidir. O qeyd edir ki, "Əgər biz gənclər arasında işsizliyi azaltmaq istəyiriksə, sürətlə böyüyən sahələrdə iş yerləri yaratmağa diqqət yetirməliyik. Hökumət bu sahələrdəki müəssisələrə gənc mütəxəssisləri işə götürmək və onların inkişafına sərmayə yatırmaq üçün stimullar verməlidir" (Akifqızı, 2018).

3. Metodologiya

Bu tədqiqat Azərbaycan məzunları arasında işsizliyi analiz etmək üçün genişmiqyaslı metodoloji yanaşma tətbiq edir, sisteməlik maneələri aşkar etməyə və praktiki həll yollarını araşdırmağa diqqət yetirir. Kəmiyyət məlumatları, keyfiyyət göstəriciləri və müqayisəli çərçivələri birləşdirərək metodologiya Azərbaycan gənclərinin təhsildən əmək bazarına keçid zamanı üzleşdiyi problemləri dərinlən anlamağa imkan yaradır.

Yanaşma üç əsas komponent ətrafında qurulmuşdur. Birincisi, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin əmək bazarı məlumatlarından istifadə etməklə ətraflı statistik təhlil aparılmışdır. Bu məlumatlar yaş, təhsil səviyyəsi və regionlara görə bölünmüş məşğulluq və işsizlik səviyyələrini əhatə edir. Statistik təhlil əmək bazarındakı tendensiyaları və sisteməlik səmərəsizlikləri əsaslı şəkildə anlamağa şərait yaradır, müdaxilə tələb edən əsas sahələri müəyyənleşdirir. Gənc ali təhsilli şəxslərin işsizlik səviyyəsi və şəhər-rayon məşğulluğu arasındakı fərqlər kimi konkret kateqoriyalara bölünərək aparılan təhlil əmək bazarının mövcud vəziyyəti haqqında dəqiq təsəvvür yaradır.

İkincisi, tədqiqat Azərbaycan üzrə gənclər işsizliyinə dair akademik ədəbiyyatın, siyasət hesabatlarının və praktik araşdırmaların geniş icmalını ehtiva edir. Bu icmal yerli və beynəlxalq tədqiqatçıların işlərini, həmçinin iqtisadi inkişaf və əmək bazarı siyasətinə fokuslanmış dövlət və

qeyri-hökumət təşkilatlarının nəşrlərini əhatə edir. Ədəbiyyat icmalı Azərbaycanın işsizlik problemlərini daha geniş regional və qlobal çərçivələrdə kontekstləşdirmək üçün vacibdir. Təhsil-əmək bazarı uyğunsuzluğu və məhdud peşə təlimi kimi sistemik maneələri vurğulamaqla yanaşı, digər ölkələrin Azərbaycan kontekstinə uyğunlaşdırıla biləcək uğurlu təcrübələrini də müəyyənləşdirir.

Üçüncüsü, 18–35 yaş arası 50 Azərbaycanlı gənc arasında sorğu keçirilib, gənc iş axtaranların təcrübə və düşüncələrini birbaşa öyrənmək üçün. Sorğu işsizliyin səbəbləri, iş axtarışında üzləşdikləri çətinliklər və məzun oldugdan sonra iş tapmaq üçün tələb olunan vaxt kimi əsas mövzuları araşdırıb. Məsələn, iştirakçılardan praktik təcrübənin olmaması, təhsil sahələrinin əmək bazarı tələblərinə uyğun gəlməməsi və əmək bazarındakı rəqabət kimi maneələri müəyyənləşdirmələri istənilmişdir. Sorğu nəticələri statistik və ədəbiyyat əsaslı təhlilə keyfiyyət dərinliyi əlavə edir və işsiz gənclərin real vəziyyətini anlamaqda vacib rol oynayır. Bu komponent həm makro səviyyəli tendensiyaları, həm də mikro səviyyəli təcrübələri əhatə etməyi təmin edir.

Tədqiqatın məlumat mənbələri güclü və balanslaşdırılmış təhlil aparılmasını təmin etmək üçün diqqətlə seçilmişdir. Kəmiyyət təhlilinin əsasını təşkil edən Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi nəşrləri və məlumat dəstləri etibarlı və ətraflı əmək bazarı məlumatları təqdim edir. Dövlət hesabatlarından əlavə, əmək bazarı müdaxilələrinin uğurlu və ya uğursuz olduğu hallar haqqında araşdırmalar praktiki nəticələr təqdim etmək məqsədilə tədqiqata daxil edilmişdir. Bundan əlavə, beynəlxalq müqayisələr Azərbaycanla oxşar sosial-iqtisadi kontekstə malik ölkələrin uğurlu strategiyalarını müəyyənləşdirmək üçün təhlili zənginləşdirir. Bu müqayisələr digər ölkələrdə gənclər işsizliyini həll etmək üçün təsirli olduğu sübut edilmiş tətbiq olunan strategiyaları və siyasətləri aşkar etmək baxımından xüsusilə dəyərlidir.

Tədqiqatın analitik çərçivəsi gənclər işsizliyinin üç bir-biri ilə əlaqəli ölçüsünə diqqət yetirir: təhsil-əmək bazarı uyğunluğu, regional çağırışlar və siyasət müdaxilələri. Birinci ölçü universitet tədris planlarının əmək bazarı tələblərinə uyğunluğunu araşdırır və peşə təliminin zəruriliyini, həmçinin akademik qurumlar və sənaye nümayəndələri arasında daha sıx əməkdaşlığı vurğulayır. İkinci ölçü şəhər-kənd fərqi və miqrasiya tendensiyaları daxil olmaqla regional fərqləri araşdırır ki, bu da iş imkanlarına və resurslara çıxışı əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Nəhayət, üçüncü ölçü gənclər işsizliyini hədəfləyən mövcud siyasətləri qiymətləndirir və ədəbiyyat icmalı, sorğu nəticələri və beynəlxalq təcrübələr əsasında əsaslandırılmış tövsiyələr təqdim edir.

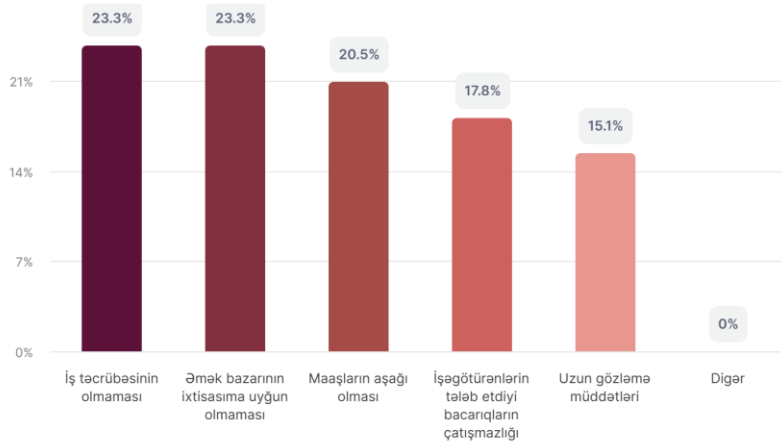
Əmək bazarı statistikasını, elmi məlumatlar və ilkin sorğu məlumatlarını birləşdirən bu metodologiya Azərbaycanın gənclər işsizliyini anlamaq üçün hərtərəfli, məlumat əsaslı yanaşma təmin edir. Kəmiyyət və keyfiyyət metodlarının inteqrasiyası problemi kökündən müəyyən etməklə yanaşı, praktiki və hədəflənmiş siyasət tövsiyələrinin hazırlanmasına da kömək edir. Bu çoxşaxəli yanaşma gənclər işsizliyi məsələsini hərtərəfli şəkildə həll etməyə, nəzəri anlayışla real tətbiq arasındakı boşluğu aradan qaldırmağa imkan verir.

4. Problem və Səbəbləri: Ali təhsilli gənclər arasında işsizlik

Azərbaycanda gənclər arasında işsizlik ölkənin sosial-iqtisadi inkişafını əhəmiyyətli dərəcədə ləngidən ciddi problemlərdən biridir. Bu məsələ həm fərdi səviyyədə gənclərin peşəkar və şəxsi inkişafına, həm də milli səviyyədə ölkənin insan resurslarının tam potensialından istifadə etməsinə mane olur. İşsizlik, xüsusilə gənclər arasında, müxtəlif səbəblərdən qaynaqlanır: təhsil sistemində mövcud boşluqlar, əmək bazarının tələblərinə cavab verməyən iqtisadi struktur və şəhər-kənd bölgüsü kimi regional fərqliliklər. Bir çox gənc ali təhsil almasına baxmayaraq, iş tapmaqda çətinlik çəkir. Təhsil sistemi əmək bazarının tələblərinə uyğun kadr hazırlığını təmin edə bilmir. Bu boşluq gənclərin bazar tələblərinə uyğun bacarıqlar qazanmasının qarşısını alır və nəticədə, məzunlar uzun müddət işsiz qalır və ya ixtisaslarına uyğun olmayan aşağı ixtisaslı işlərdə çalışır. Təcrübə proqramlarının və praktik təhsilin çatışmazlığı da bu problemi daha da ağırlaşdırır. Aşağıdakı səbəblər bu problemi gedişləndirir.

4.1. Təhsil və əmək bazarı uyğunsuzluğu

Azərbaycanda gənclərin məşğulluğuna mane olan ən əhəmiyyətli baryerlərdən biri universitet tədris proqramları ilə əmək bazarının tələbləri arasındakı uyğunsuzluqdur. Universitet məzunlarının sayının artmasına baxmayaraq, bir çoxu, xüsusilə İKT, mühəndislik və bərpa olunan enerji kimi global iqtisadi inkişafı irəlilədən sahələrdə tələb olunan praktik bacarıqlardan məhrumdur. Vəliyev və Babayevin (2021) araşdırmalarına görə, işsiz gənclərin 60%-dən çoxu orta və ya ali təhsili tamamlamış, lakin bazarın tələblərinə uyğun bacarıqların olmaması səbəbindən iş tapmaqda çətinlik çəkir. Bu problem, humanitar və sosial elmlər sahəsində məzunların həddindən artıq təmsil olunması ilə daha da dərinləşir ki, bu da artıq məhdud olan iş bazarını doyurur (Hacızadə və b., 2019).

Şəkil 1. Sorğu nəticələri - sual 8

Sorğu məlumatları da bu müşahidəni dəstəkləyir (şəkil 1): 23.3% respondent təhsil sistemi ilə əmək bazarı tələbləri arasındakı uyğunsuzluğu işsizliyin əsas səbəbi kimi qeyd edərək təhsil müəssisələrinin tələbələri real iş imkanlarına hazırlamaqda ciddi bir boşluğun olduğunu vurğulamışdır. Bundan əlavə, 23.3% respondent praktik təcrübənin olmamasını başqa bir əsas səbəb kimi göstərmiş və hazırkı təhsil çərçivəsində təcrübə və staj proqramlarının çatışmazlığını önə çıxarmışdır.

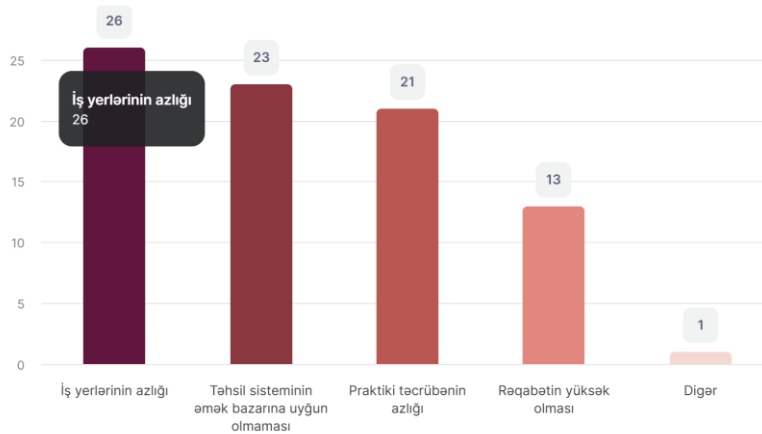
2022-ci ildə təxminən 36,400 universitet məzunu işsiz idi ki, bu da ümumi işsiz əhəlinin 12.4%-ni təşkil edir (Dövlət Statistika Komitəsi, 2023). Bu rəqəm 2023-cü ildə bir qədər azalaraq 34,800 nəfərə (12.2%) düşsə də, təhsil və məşğulluq imkanlarının uyğunlaşdırılmasında davam edən sistemli səmərəsizlikləri göstərir. Təhsil-əmək bazarı uyğunsuzluğunu aradan qaldıra biləcək peşə təhsili və təlimi (PTT) isə hələ də kifayət qədər maliyyələşdirilmir və istifadə olunmur. Rəhmanov və digərlərinin (2016) qeyd etdiklərinə əsasən, Azərbaycan gənclərinin yalnız kiçik bir hissəsi PTT proqramlarına qoşulur, halbuki bu göstərici Aİ ölkələrində 50%-dən çoxdur.

4.2. İqtisadiyyatda struktur maneələr

Azərbaycan iqtisadiyyatının strukturu gənc mütəxəssislər üçün məşğulluq imkanlarının yaradılmasında mühüm çətinliklər yaradır. Neft və kənd təsərrüfatından asılılığın yüksək olması, xüsusilə texniki və innovativ sahələrdə məzunlar üçün iş müxtəlifliyini məhdudlaşdırır. Neft-qaz sektoru ÜDM-in 40%-dən çoxunu təşkil etsə də, kapital tutumlu olması səbəbindən ümumi əhali üçün çox az iş yeri yaradır və bir çox gənc mütəxəssisi kənarda saxlayır (Hacızadə və b., 2019).

Eyni zamanda, işçi qüvvəsinin böyük bir hissəsini məşğul edən kənd təsərrüfatı, yüksək təhsilli fərdlər üçün cazibədar olmayan, aşağı maaşlı və qeyri-rəsmi iş yerləri təklif edir (Rəhmanov və b., 2016).

Rəqəmsal xidmətlər və bərpa olunan enerji kimi inkişaf etməkdə olan sahələr isə az maliyyələşdirilməsi və infrastruktur çatışmazlıqları səbəbindən hələ tam potensialına çatmayıb. Vəliyev və Babayevin (2021) araşdırmalarına görə, təhsilli gənclərin əhəmiyyətli bir hissəsini cəlb edə biləcək İKT sektoru, regional rəqiblərlə müqayisədə hələ də zəif inkişaf etmiş vəziyyətdədir. Sorğu nəticələri bu problemin bağlı olduğu başqa bir narahatlığı üzə çıxarır: 26 respondent, ənənəvi sahələrdə imkanların doyması və inkişaf edən sahələrdə yetərli inkişafın olmaması ilə əlaqədar olaraq, iş bazarındakı yüksək rəqabəti əsas maneə kimi göstərmişdir (şəkil 2).

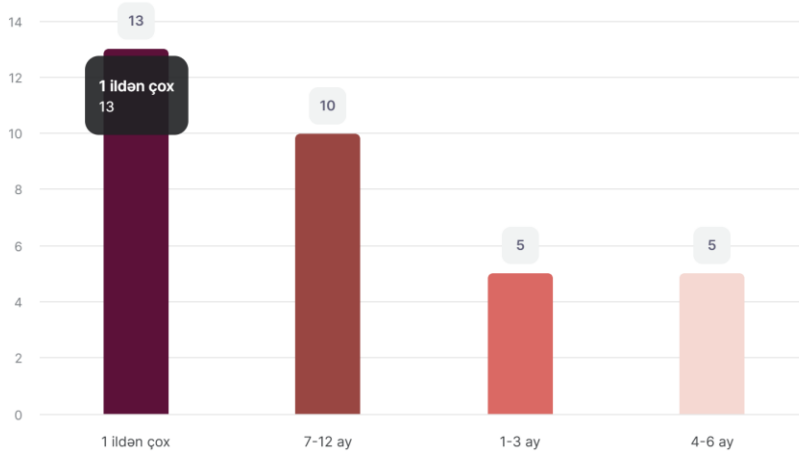
Şəkil 2. Sorğu nəticələri - sual 9

Əhəmiyyətli bir digər maneə isə maaşlarla məhsuldarlıq arasındakı balanssızlıqdır. Kənd təsərrüfatı və istehsalat kimi əsas sahələrdə real maaşlar məhsuldarlıqdan daha sürətli artmış və bu, özəl sektorun genişlənməsi və innovasiyasını ləngidən qeyri-səmərələr yaratmışdır (Rəhmanov və b., 2016). Hacızadə və digərlərinin (2019) qeyd etdiklərinə görə, bu balanssızlıq Azərbaycan bizneslərinin qlobal bazarlarda rəqabətqabiliyyətliliyini azaldır və nəticədə gənc mütəxəssislər üçün iş yerlərinin yaradılmasını məhdudlaşdırır. Sorğu nəticələri də bu problemi gücləndirir: 15 respondent, iş axtarışı zamanı əsas problem kimi aşağı maaşları göstərmişdir (şəkil 1).

4.3. Regional fərqlər

Şəhər-kənd bölgüsü gənclərin məşğulluğuna əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Çünki kənd

yerlərində iqtisadi və peşəkar inkişaf imkanları daha azdır. Bakı kimi şəhərlər əmək bazarına hakimdir və daha yaxşı infrastruktur, yüksək maaşlar və daha çox karyera inkişafı resursları təklif edir. Lakin bu imkanların şəhərlərdə cəmlənməsi kənd bölgələrinin hesabına baş verir; bu ərazilərdə iş yerlərinin yaradılması və təlim imkanları ciddi şəkildə məhduddur (Vəliyev və Babayev, 2021). Sorğu nəticələri bu bölgünü daha da təsdiqləyir. 13 respondent məzun olduqdan sonra iş tapmaq üçün bir ildən çox vaxt sərf etdiyini bildirib ki, bu gecikmə kənd yerlərində lokal karyera xidmətləri və təlimlərin çatışmazlığı ilə daha da ağırlaşır. Bundan əlavə, 10 iştirakçı 7–12 ay ərzində iş tapdıqlarını qeyd edərək, xüsusilə xidmət göstərilməyən bölgələrdə işə yerləşdirmə proseslərinin səmərəsizliyini vurğulayıb (şəkil 3).

Şəkil 3. Sorğu nəticələri- sual 7

Daha yaxşı imkanlar axtarışında kənd yerlərindən şəhərlərə daxili miqrasiya şəhərlərdə əmək bazarının doymasına səbəb olur. Hacızadə və digərlərinin (2019) qeyd etdiyi kimi, bu şəhər miqrasiyası kənd yerlərində işçi qüvvəsinin azalmasına gətirib çıxarır və az inkişaf və işsizlik dövrünü davam etdirir. Gender fərqləri də kənd yerlərində daha qabarıqdır; burada mədəni normalar və infrastruktur məhdudiyyətləri qadınların işçi qüvvəsinə qoşulmasını məhdudlaşdırır. Elman və Akbülevin (2022) vurğuladığı kimi, kənd yerlərində qadınlar uşaq baxımı, nəqliyyat və təlim proqramlarına çıxışın məhdudluğu kimi maneələrlə üzləşir, bu da onların iş tapmasını daha da çətinləşdirir.

4.4. Beyin axını

Peşəkar kadrların xarici ölkələrə miqrasiyası Azərbaycanın əmək bazarını zəiflədən digər bir problemdir. Beyin axını İKT, mühəndislik və səhiyyə kimi sahələrə nisbətə daha çox təsir edir, çünki yerli imkanlar ya kifayət qədər deyil, ya da cəlbəedici deyil. 2022-2023-cü illər arasında Azərbaycanın yüksək təhsilli gənclərinin təxminən 15%-i daha yaxşı maaşlar və karyera perspektivlərini əsas motivasiya kimi göstərərək xaricdə iş axtarıb (Azedu.az, 2023).

Beyin axınının uzunmüddətli nəticələri isə ağırdır. İstedad axını Azərbaycanın innovasiya potensialını azaldır, qlobal rəqabət qabiliyyətini zəiflədir və əmək bazarının səmərəsizliyini artırır. Rəhmanov və b. (2016) qeyd edir ki, beyin axını ikili problem yaradır: yerli istedad bazasını tükədir və kritik layihələr üçün xarici mütəxəssis asılılığını artırır. Məsələn, hökumət "Azərbaycan Gənclərinin Xaricdə Təhsili üzrə Dövlət Proqramı" kimi təşəbbüslərlə geri dönmə tələbələrini cəlb etmək üçün səylər göstərsə də, ölkə daxilində cəlbəedici iş imkanlarının olmaması onların geri qayıtmasını çox vaxt əngəlləyir (Mehdiyev, 2021).

5. Azərbaycanda gənclər arasında işsizliyin qarşısını almaq üçün konkret həllər

5.1. Mobil karyera xidmətləri

Azərbaycanda gənclər işsizliyi, xüsusilə də yeni məzunlar və kənd yerlərində yaşayanlar arasında ciddi problem olaraq qalır. Bu çərçivədə, karyera resurslarına məhdud çıxış, praktiki təlimlərin kifayət qədər olmaması və regional fərqliliklər kimi sistemik maneələr gənclərin mənalı məşğulluq tapmasını çətinləşdirir. Belə bir vəziyyətdə, mobil karyera xidmətləri transformativ həll təklif edir. Xüsusilə, Keniya'nın Ajira Digital Programı və Tunis'in MobiWorks platforması kimi uğurlu beynəlxalq modellərdən istifadə edərək, bu xidmətlər regionlara uyğunlaşdırılmış karyera məsləhətləri, peşə təlimləri, rəqəmsal alətlər və şəbəkələşmə imkanlarını birbaşa az xidmət göstərilən ərazilərə çatdırmaq potensialına malikdir.

Əvvəla, regionlara uyğunlaşdırılmış karyera məsləhətləri mobil karyera xidmətlərinin mərkəzində dayanır. Peşəkar karyera məsləhətçilərindən ibarət mobil qruplar kənd yerlərinə səfər edərək, CV hazırlığı, müsahibəyə hazırlıq və əmək bazarına dair məlumatlarla bağlı fərdi dəstək təmin edə bilər. Bununla yanaşı, yerli hökumət orqanları, təhsil müəssisələri və ictimai təşkilatlarla əməkdaşlıqlar bu xidmətlərin regionların spesifik ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmasını təmin edə bilər. Məsələn, kənd təsərrüfatına əsaslanan bölgələrdə gənclər aqrotexnologiya sahəsindəki rollar üçün məsləhət ala bilər, inkişaf etməkdə olan İKT mərkəzləri olan ərazilər isə rəqəmsal bacarıqların inkişafına fokuslanma bilər (Kərimov və b., 2024). Bundan əlavə, Hüseyinli və

digərlərinin (2022) fikrincə, geniş yayılmış bacarıq uyğunsuzluğunun həlli vacibdir, çünki bir çox Azərbaycanlı məzunlar, xüsusilə kənd yerlərində, bazarın tələblərinə hazır deyil. Beləliklə, regionlara uyğunlaşdırılmış karyera məsləhətləri bu boşluğu aradan qaldıra bilər və gənclərin arzularını və bacarıqlarını mövcud imkanlarla uyğunlaşdırmağa kömək edə bilər.

Peşə təlimlərinin təşkili məşğulluq perspektivlərini artırmaqda mühüm rol oynayır. Bu baxımdan, mobil qruplar vasitəsilə yüksək tələbatlı sektorlarda, məsələn, İKT, bərpa olunan enerji və kənd təsərrüfatı sahələrində praktik bacarıqlar əldə etməklə məşğulluq imkanları artırıla bilər (Kərimov və b., 2024). Üstəlik, bu sektorlar Azərbaycanın iqtisadi diversifikasiya məqsədlərinə uyğun gəlir və inkişaf etməkdə olan sənayelərdə bacarıqlı işçi qüvvəsinə olan tələbatı qarşılayır. Məsələn, kodlaşdırma və rəqəmsal marketinq üzrə qısamüddətli seminarlar İKT sektorunu dəstəkləyə bilər, bərpa olunan enerji texnologiyaları üzrə təlimlər isə ölkənin dayanıqlı enerjiyə keçidini gücləndirə bilər (Kərimov və b., 2024). Daha əhəmiyyətli odur ki, Keniya'nın Ajira Digital Programı 1,2 milyondan çox gənci rəqəmsal bacarıqlara yiyələndirərək onları uzaqdan və frilanser əsaslı işlərlə birləşdirmişdir (Ajira Digital, 2024). Oxşar şəkildə, Tunis'in MobiWorks platforması 300,000-dən çox gəncə yerli əmək bazarı ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış karyera dəstəyi təmin etmişdir (Ouediane, 2013). Nəticə olaraq, Azərbaycanda bu cür təşəbbüslərin tətbiqi, xüsusilə formal təlimə çıxışın məhdud olduğu kənd yerlərində, işçi qüvvəsinin hazırlığını əhəmiyyətli dərəcədə artırma bilər.

Digər mühüm xüsusiyyət isə rəqəmsal inteqrasiyanın tətbiqidir. Xüsusilə, bu yanaşma kənd gənclərinə öz yaxın ərazilərindən kənarında məşğulluq imkanlarına çıxış imkanı yaradır. Bu baxımdan, rəqəmsal iş portalları ilə əlaqəli mobil karyera platforması real vaxt rejimində iş siyahıları, virtual seminarlar və onlayn karyera qiymətləndirmələri təmin edə bilər. Daha da əhəmiyyətli, internet infrastrukturunun məhdud olduğu ərazilərdə belə, oflayn resurslarla yüklənmiş və peyk bağlantısı ilə təchiz edilmiş mobil vahidlər rəqəmsal uçurumu aradan qaldıra bilər. Belə ki, Keniya'nın Ajira Digital Programı göstərir ki, rəqəmsal alətlər kənd gənclərini gücləndirərək onları qlobal frilanser iqtisadiyyatına cəlb etmək üçün lazım olan bacarıqlar və resurslarla təmin edə bilər (Ajira Digital, 2024). Bu səbəbdən də, Azərbaycanda oxşar strategiyaların tətbiqi coğrafi məhdudiyyətlərin kənd yerlərindəki iş axtaranlar üçün məşğulluq imkanlarını məhdudlaşdırmamasını təmin edə bilər.

Bundan başqa, karyera yarmarkaları və şəbəkələşmə tədbirləri mobil karyera xidmətlərinin başqa bir təsirli xüsusiyyətidir. Belə tədbirlər vasitəsilə, iş axtaranlar, işəgötürənlər və sənaye ekspertləri

bir araya gətirilərək birbaşa işə qəbul və dialoq təşviq edilə bilər. Xüsusilə də, formal əlaqələrin az olduğu kəndlərdə belə tədbirlər vacib şəbəkələr qura və mövcud iş imkanları barədə məlumatlılığı artırma bilər. Məsələn, Ağayev (2024) qeyd edir ki, xüsusən iqtisadi fəaliyyətin az ixtisaslı sektorlarda cəmləşdiyi regionlarda potensial işəgötürənlərlə interaktiv əlaqələr işsizlik maneələrini aradan qaldırmaqda mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Beləliklə, gənclərin bacarıqlarını nümayiş etdirmələri və karyera yollarını araşdırmaları üçün yaradılan platformalar onların qabiliyyətlərinə və regional prioritetlərə uyğun rolları qəbul etməyə təşviq edə bilər.

5.1.1 Potensial Təsir

Azərbaycanda mobil karyera xidmətlərinin tətbiqi, xüsusən kənd yerlərində gənclər işsizliyini əhəmiyyətli dərəcədə azalda bilər. Bacarıq uyğunsuzluqlarını və iş imkanlarına məhdud çıxışı aradan qaldırmaqla bu xidmətlər gəncləri əmək bazarına daxil olmağa təşviq edə bilər. Ajira Digital və MobiWorks proqramlarının uğurlarından bəhrələnməklə, Azərbaycan aşağıdakı ölçülə bilən nəticələri gözləyə bilər:

1. Regional işsizlik fərqlərinin azalması.
2. Kənd gənclərinin İKT və bərpa olunan enerji kimi yüksək tələbatlı sektorlarda iştirakının artması.
3. Azərbaycanlı gənclər arasında işçi qüvvəsinin hazırlığı və rəqəmsal savadlılığın artması.
4. Az xidmət göstərilən ərazilərdə işəgötürənlər və iş axtaranlar arasında əlaqələrin gücləndirilməsi.

5.2. Regional işəgötürənlər üçün vergi təşviqləri

Vergi təşviqləri, xüsusən də az xidmət göstərilən regionlarda iqtisadi inkişafı təşviq etməklə, Azərbaycanda gənclər işsizliyini həll etmək üçün güclü bir siyasət alətidir. Beləliklə, Azərbaycan iqtisadi fəaliyyətin Bakı kimi şəhər mərkəzlərində cəmləşməsi və kənd yerlərində isə məhdud iş imkanları və zəif infrastrukturla xarakterizə olunan ciddi regional fərqliliklərlə üzləşir (Hüseynli və b., 2022). Bu səbəbdən də, regional işəgötürənlər üçün hədəfli vergi təşviqləri tətbiq etməklə hökumət investisiyaları stimullaşdıraraq məşğulluq yarada və balanslı iqtisadi artımı təşviq edə bilər (Gazanfarli, 2023).

Effektiv yanaşmalardan biri az inkişaf etmiş regionlarda fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün hədəfli vergi güzəştlərini əhatə edir. Məsələn, bunlara korporativ gəlir vergisinin azaldılması, əmlak vergisindən azad olunma və işçilər üçün sosial sığorta ödənişlərinin aşağı salınması daxildir. Azərbaycanda bu strategiya kənd təsərrüfatı, bərpa olunan enerji və kiçik miqyaslı istehsal kimi

sahələrdə xüsusilə təsirli ola bilər, çünki bu sektorlar kənd yerlərində istifadə olunmamış potensiala malikdir. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, az xidmət göstərilən ərazilərdə aqrosənaye layihələrinə və ya günəş enerjisi təsərrüfatlarına investisiya edən şirkətlərə əhəmiyyətli vergi güzəştləri təqdim edilə bilər, bu da həmin bölgələrdə uzunmüddətli iqtisadi iştirak üçün stimullar yarada bilər (Ağayev, 2024). Nəticə etibarilə, belə tədbirlər yalnız iş yerləri yaratmır, həm də investisiyaların Azərbaycanın daha geniş iqtisadi hədəfləri ilə uyğunlaşmasını təmin edir. Bu kontekstdə, Hindistanın "Geri Qalmış Bölgələr Qrant Fondu" (Backward Region Grant Fund, BRGF) kimi uğurlu beynəlxalq modellərdən öyrənərək, Azərbaycan regional bərabərsizliyi azaltmaq və əmək bazarı nəticələrini yaxşılaşdırmaq üçün xüsusi yanaşma qəbul edə bilər.

Hindistanın BRGF modeli az xidmət göstərilən ərazilərin necə dəyişə biləcəyini göstərən əhəmiyyətli nümunədir. Xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi cəhətdən geridə qalmış 250 rayonda fərqlilikləri aradan qaldırmaq üçün nəzərdə tutulmuş bu proqram ilk ilində yerli iqtisadiyyatları infrastruktur inkişafı və biznes təşviqləri ilə stimullaşdırmaq üçün ₹19.25 milyard ayırmışdır (Singh və Bal, 2024). Bu çərçivədə, Çhattisqarh kimi regionlarda bu proqram kəndlərin elektrifikasiyası və kiçik sənaye sahələrinin dəstəklənməsi ilə işsizliyi əhəmiyyətli dərəcədə azaltmışdır. Başqa sözlə, hədəfli müdaxilələrin məhrum ərazilərdə iqtisadi imkanlar yarada biləcəyini nümayiş etdirən bu təcrübə, Azərbaycanın kənd regionlarına bizneslərin cəlb edilməsi üçün vergi siyasətlərini inkişaf etdirməkdə ilham mənbəyi ola bilər (Gazanfarli, 2023).

Azərbaycan üçün bu strategiyanın vacib elementi kənd ərazilərində fəaliyyət göstərən bizneslər üçün korporativ vergi güzəştlərinin təqdim edilməsi ola bilər. Daha dəqiq desək, ilk 5–10 il ərzində tam və ya qismən vergi azad olmaları Qazax və ya Şəki kimi regionlarda informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT), bərpa olunan enerji və kənd təsərrüfatı kimi strateji sektorlara investisiya edən şirkətləri stimullaşdırmaqla yanaşı, hər bir yerli işçinin işə götürülməsi üçün bizneslərə 500 AZN kredit təklif edən məşğulluqla əlaqəli vergi təşviqlərinin tətbiqi iş yerlərinin yaradılmasını birbaşa təşviq edə bilər. Nəticə etibarilə, bu yanaşma Hindistanın BRGF modelinə uyğundur, burada yerli məşğulluq proqramının uğurunun mərkəzi elementi olmuşdur (Singh və Bal, 2024).

Azərbaycanın iqtisadi diversifikasiya hədəfləri sektora spesifik vergi təşviqlərinin əhəmiyyətini daha da vurğulayır. Məsələn, bərpa olunan enerji layihələri avadanlıq və əməliyyat xərclərinə görə güzəştlər ala bilər, bu da qlobal davamlılıq tendensiyaları və Azərbaycanın Vision 2030 strategiyası ilə uyğunlaşan yaşıl enerji təşəbbüslərinə investisiyaları təşviq edir (Ağayev, 2024). Eyni zamanda,

İKT şirkətlərinə yönəlmiş təşviqlər rəqəmsal transformasiyanı sürətləndirə bilər, xüsusən də müasir məşğulluq sektorlarına məhdud çıxışı olan kənd yerlərində gənclər üçün yüksək keyfiyyətli iş imkanları təmin edə bilər (Hüseynli və b., 2022). Beləliklə, bu hədəfli təşviqlər yalnız iş yerləri yaratmır, həm də Azərbaycanı uzunmüddətli iqtisadi dayanıqlığa hazırlayır.

Vergi təşviqləri öz potensialına baxmayaraq, infrastruktur inkişafı kimi tamamlayıcı tədbirlər olmadan Azərbaycanın regional problemlərini həll edə bilməz. Məsələn, Hindistanın BRGF proqramı kəndlərin elektrifikasişdırılması və nəqliyyata böyük sərmayə qoymuşdur ki, bu da biznes əməliyyatlarını və məşğulluq artımını dəstəkləmək üçün zəruri olmuşdur (Singh və Bal, 2024). Oxşar olaraq, Azərbaycan da eyni şəkildə əlaqələndirməni yaxşılaşdırmağı, elektrikə davamlı çıxışı təmin etməyi və kənd yerlərində nəqliyyat şəbəkələrini təkmilləşdirməyi prioritet etməlidir. Belə tədbirlər, kənd ərazilərini investorlar üçün daha cəlbedici edir və bizneslərin səmərəli fəaliyyət göstərməsinə imkan verir.

Vergi təşviqlərinin uğurunda inzibati şəffaflıq və hesabatlılıq əsas amildir (Gazanfarli, 2023). Bu baxımdan, ədaləti təmin etmək və sui-istifadənin qarşısını almaq üçün Azərbaycan rəqəmsal platformaları tətbiq edə bilər ki, bu da müraciətlərin işlənməsini və monitorinqini asanlaşdırır, korrupsiya və səmərəsizlikləri azaldır. Belə bir yanaşma, Hindistanın BRGF çərçivəsindəki e-Pançayat sistemi idarəçiliyi və şəffaflığı artırmaq üçün texnologiyanın necə tətbiq oluna biləcəyinə bir model təqdim edir (Singh və Bal, 2024). Azərbaycanın oxşar sistemləri həyata keçirməsi maraqlı tərəflər arasında etimad qura bilər və resursların effektiv şəkildə bölüşdürülməsini təmin edə bilər.

Bundan əlavə, vergi təşviqlərinin davamlılığı davamlı qiymətləndirmə və uyğunlaşma tələb edir. Xüsusilə, Azərbaycan bu təşviqlərin effektivliyini qiymətləndirmək üçün Hindistanın "İntegrasiya olunmuş Fəaliyyət Planı Monitorinq Məlumat Sistemi" (IAPMIS) kimi real vaxt monitorinq çərçivəsi qura bilər. Nəticədə, belə sistemlər siyasətçilərə irəliləyişi izləməyə, təkmilləşdirilməli sahələri müəyyən etməyə və nəticələri optimallaşdırmaq üçün məlumat əsaslı qərarlar qəbul etməyə imkan verir (Singh və Bal, 2024). Beləliklə, müntəzəm qiymətləndirmələr təşviqlərin dəyişən iqtisadi prioritetlər və regional ehtiyaclarla uyğun qalmasını təmin edə bilər.

Yaxşı dizayn edilmiş vergi təşviqlərinin iqtisadi və sosial təsiri Azərbaycan üçün transformativ ola bilər. Nəticə olaraq, bu siyasətlər biznesləri kənd yerlərində fəaliyyət göstərməyə təşviq etməklə həm birbaşa, həm də dolaylı məşğulluq imkanları yarada, şəhər mərkəzlərindən asılılığı azalda və balanslı inkişafı təşviq edə bilər. Eyni zamanda, vergi siyasətlərinin bir hissəsi kimi işçi qüvvəsinin

təliminin təşviq edilməsi bacarıq uyğunsuzluqlarını həll edə bilər və gəncləri yüksək tələbatlı işlər üçün zəruri keyfiyyətlərlə təmin edə bilər (İsmayılov və Səfərov, 2021). Tədqiqatlar göstərir ki, məşğulluqla əlaqəli vergi təşviqləri Azərbaycanda kənd işsizliyini on il ərzində 20%-ə qədər azalda bilər ki, bu da ölkənin əmək bazarı fərqliliklərinin həlli istiqamətində əhəmiyyətli bir addımdır (Ağayev, 2024).

5.3. Regional innovasiya mərkəzləri

Azərbaycanda regional innovasiya mərkəzlərinin yaradılması gənclər işsizliyini azaltmaq və xüsusilə az inkişaf etmiş regionlarda iqtisadi inkişafı stimullaşdırmaq məqsədi daşıyan strateji təşəbbüsdür. Bu mərkəzlər sahibkarlığın təşviq edilməsi, bacarıq boşluqlarının aradan qaldırılması və texnoloji innovasiyaların inkişaf etdirilməsi üçün mərkəz rolunu oynayır. Bundan əlavə, bu mərkəzlər Azərbaycanın iqtisadi diversifikasiya və dayanıqlı inkişaf üzrə ümumi hədəfləri ilə də uzlaşır. Beləliklə, regional fərqlilikləri azaldaraq yerli imkanlar yaradan bu mərkəzlər gəncləri gücləndirə, neft və qaz kimi ənənəvi sektorlardan asılılığı azalda və dayanıqlı iqtisadi tərəqqi üçün möhkəm bir təməl qura bilər (Hüseynli və b., 2022).

İlk növbədə, sahibkarlıq bu innovasiya mərkəzlərinin uğurunun əsas dayağıdır. Belə ki, bu mərkəzlər birgə iş məkanları, biznes inkubasiya xidmətləri, mentorluq və ilkin maliyyələşdirmə kimi zəruri resurslar təqdim etməklə gənc yenilikçilərin ideyalarını uğurlu bizneslərə çevirmələrinə imkan yaradır. Bu yanaşma xüsusilə vacibdir, çünki tədqiqatlar göstərir ki, sahibkarlıq qlobal miqyasda gənclər işsizliyi ilə mübarizədə güclü bir vasitədir. Məsələn, Latın Amerikasında həyata keçirilən təşəbbüslər göstərir ki, gənclər tərəfindən yaradılan bizneslər yerli iqtisadi artıma və iş yerlərinin yaradılmasına əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verir (Peinado-Varam, 2022). Eyni şəkildə, Azərbaycan universitetlərə əsaslanan inkubatorlar kimi uğurlu qlobal modelləri tətbiq edə bilər ki, bu da innovasiyaları təşviq etməkdə və məşğulluq yaratmaqda öz təsirini sübut etmişdir. Xüsusilə də, Gəncə və Naxçıvan kimi regionlarda belə ekosistemlər kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) subyektlərini inkişaf etdirə biləcək sahibkarlıq istedadlarını müəyyənləşdirə və dəstəkləyə bilər ki, bu da iqtisadiyyatın diversifikasiyası üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edir (İsmayılov və Səfərov, 2021).

Sahibkarlığın dəstəklənməsi ilə yanaşı, regional innovasiya mərkəzləri bacarıq uyğunsuzluqlarının aradan qaldırılmasında da mühüm rol oynayır. Bunun üçün, bu mərkəzlər sənayeyə spesifik təlim proqramları təklif edərək gəncləri sürətlə dəyişən əmək bazarının tələblərinə hazırlayır. Məsələn, Azərbaycanın kənd təsərrüfatı regionlarında aqrotexnologiya, dəqiq təsərrüfatçılıq və təchizat

zəncirinin idarə edilməsi ilə bağlı proqramlara diqqət yetirilə bilər, İKT mərkəzləri isə proqram təminatının hazırlanması, kibertəhlükəsizlik və məlumat analitikası sahələrində təlimlərə üstünlük verə bilər. Sub-Sahara Afrikasından əldə edilən təcrübələr göstərir ki, belə region-spesifik təlimlər, xüsusilə gənclər arasında məşğulluq və məhsuldarlığın əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasına səbəb olur (Akinyele və b., 2023). Beləliklə, təlim proqramlarının yerli iqtisadi prioritetlərə uyğunlaşdırılması işçi qüvvəsini yaranan bazar tələblərinə uyğunlaşdırır və Azərbaycanın qlobal miqyasda rəqabətqabiliyyətli olmasını təmin edir (Ağayev, 2024).

Bundan əlavə, bu mərkəzlər rəqəmsal savadlılığı və texnoloji innovasiyaları inkişaf etdirmək üçün katalizator kimi çıxış edir. Müasir rəqəmsal iqtisadiyyatda, gəncləri İKT bacarıqları ilə təmin etmək son dərəcə vacibdir. Məsələn, Tunis'in MobiWorks təşəbbüsü 300,000-dən çox gəncə rəqəmsal təlimlər və məşğulluq imkanları təqdim edərək bu sahədə böyük uğur əldə etmişdir (Ouerdiane, 2013). Oxşar olaraq, Azərbaycan innovasiya mərkəzlərində hakatonlar, proqramlaşdırma düşərgələri və texnologiya seminarları təşkil etməklə eyni strategiyaları tətbiq edə bilər. Bu fəaliyyətlər yalnız yaradıcı düşüncəni və innovasiyanı təşviq etməklə qalmır, həm də gəncləri qlobal rəqəmsal iqtisadiyyatda iştirak etməyə hazırlayır. Eyni zamanda, gənc mütəxəssisləri dünya üzrə işəgötürənlərlə əlaqələndirən rəqəmsal platformaların istifadəsi məşğulluq imkanlarını genişləndirir və Azərbaycanın bir çox gəncinin üzləşdiyi coğrafi məhdudiyyətləri aradan qaldıra bilər (McCann və Ortega-Argilés, 2022). Rəqəmsal və texnoloji innovasiyaların mənimsənilməsi, Azərbaycanın qlobal bazarda rəqabət qabiliyyətini qorumaqla yanaşı, yüksək ixtisaslı bir işçi qüvvəsinin formalaşmasını təmin edəcək.

Bununla yanaşı, bu innovasiya mərkəzlərinin uğuru güclü dövlət-özəl tərəfdaşlıqların (DÖT) mövcudluğundan asılıdır. Belə tərəfdaşlıqlar, resursların, ekspertizaların və bazar əlaqələrinin birləşdirilməsi üçün vacibdir. Ümumdünya təcrübəsi göstərir ki, DÖT-lər şəhərlərin bərpası və iqtisadi transformasiya üçün mühüm rol oynayır. Məsələn, Finlandiyanın dövlət qurumları, özəl şirkətlər və akademik institutlar arasında əməkdaşlıqla qurulan innovasiya ekosistemi iqtisadi artımı davamlı şəkildə dəstəkləyən güclü mərkəzlər yaratmışdır (Haukipuro və b., 2024). Eyni şəkildə, Azərbaycanda da oxşar tərəfdaşlıqların inkişafı innovasiya mərkəzlərinin maliyyə və əməliyyat dayanıqlığını təmin edə bilər. Bu tərəfdaşlıqlar, həmçinin regional inkişaf üçün ümumi məsuliyyəti təşviq edir və bazarın tələbləri ilə uyğunluğu təmin edir (Hüseynli və b., 2022).

Nəhayət, bu mərkəzlərin uğurlu olması inklüzivlik prinsipinin tətbiqindən asılıdır. Belə ki, qadınlar, fiziki məhdudiyyətli şəxslər və kənd yerlərində yaşayan gənclər kimi sosial olaraq

kənar qalan qruplar üçün əlçatanlığın təmin edilməsi ədalətli iqtisadi inkişafı dəstəkləyər. Bundan əlavə, sosial sahibkarlıq, inklüzivliyi vurğulayan bir yanaşma kimi, sosial-iqtisadi fərqliliklərin aradan qaldırılması və iş yerlərinin yaradılması üçün əsas strategiya hesab edilir (Rəşidov və b., 2021). Azərbaycanda innovasiya mərkəzlərində inklüzivliyə üstünlük vermək, az xidmət göstərilən əhali qruplarını gücləndirərək daha ədalətli bir əmək bazarının formalaşmasına töhfə verə bilər. Bu cür səylər yalnız iqtisadi dayanıqlığı təşviq etməklə qalmır, həm də sosial birliyi gücləndirir, iqtisadi artımın bütün cəmiyyət segmentlərinə fayda gətirməsini təmin edir.

Ümumilikdə, regional innovasiya mərkəzləri yalnız iqtisadi inkişafı deyil, həm də sosial-iqtisadi problemləri həll etmək potensialına malikdir. Məsələn, yüksək işsizlik, xüsusilə gənclər arasında, sosial sabitsizlik, cinayətkarlığın artması və iqtisadi durğunluq kimi problemlərə səbəb olur. Lakin, strukturlu innovasiya ekosistemləri bu problemlərin aradan qaldırılmasında təsirli olur. Cənubi Afrikanın gənclərin məşğulluq proqramları göstərir ki, hədəfli təşəbbüslər iş yerləri yaratmaqla yanaşı yaradıcılığı artırır və icma həmrəyliyini gücləndirir (Burnett, 2023). Azərbaycanda, belə mərkəzlər məşğulluq imkanlarını sosial inklüzivlik və psixoloji rifahı təşviq edən proqramlarla birləşdirərək bu problemlərin həllində mühüm rol oynaya bilər.

Innovasiya mərkəzləri gələcəyə uyğun bir işçi qüvvəsi yaratmağa diqqət yetirməlidir. Qlobal iqtisadiyyatların bilik əsaslı sənayelərə keçidi fonunda, ölkələrin rəqabət qabiliyyətini qorumaq üçün təhsil və bacarıqların inkişafına investisiya etməsi vacibdir. Azərbaycandakı innovasiya mərkəzləri, dayanıqlılıq təcrübələrini, qabaqcıl texnologiyaları və sahibkarlıq təlimlərini proqramlarına inteqrasiya etməklə bu dəyişikliklərə uyğunlaşmada əsas rol oynaya bilər. Məsələn, dövrü iqtisadiyyat və yaşıl texnologiyalar kimi konseptlərin təlim təşəbbüslərinə daxil edilməsi gəncləri qlobal problemləri həll etmək üçün lazım olan bacarıq və düşüncə tərzi ilə təmin edəcəkdir (Baporikar, 2020). Belə bir irəliləyən yanaşma, yalnız məşğulluq imkanlarını artırmaqla kifayətlənməyəcək, həm də yeniliklərə liderlik etmək qabiliyyətinə malik bir işçi qüvvəsi formalaşdıracaqdır.

6. Siyasətlərin qiymətləndirilməsi

6.1.1 Mobil karyera xidmətləri

Mobil karyera xidmətləri, xüsusilə kənd və az xidmət göstərilən ərazilərdə gənclər işsizliyini həll etmək üçün innovativ və təsirli bir həll təqdim edir. Bu xidmətlərin əsas üstünlüyü, bacarıq uyğunsuzluqlarını aradan qaldırmaqla yanaşı, gəncləri birbaşa məşğulluq imkanları ilə əlaqələndirmək qabiliyyətindədir. Xüsusi olaraq, hədəfli təlim və resurslar təqdim edərək, bu

xidmətlər İKT, bərpa olunan enerji və kənd təsərrüfatı kimi yüksək tələbatlı sahələrə uyğunlaşır. Azərbaycanda, müxtəlif regional ehtiyaclara uyğunlaşmaq qabiliyyəti mobil karyera xidmətlərini əmək bazarının dəyişən tələblərini qarşılamaqda xüsusilə təsirli edir.

Səmərəlilik baxımından, mobil karyera xidmətləri genişmiqyaslı infrastruktur layihələrinə nisbətən daha xərc-effektiv alternativdir. Hərçənd ki, mobil vahidlər, avadanlıqlar və təlimçilər üçün ilkin investisiyalar əhəmiyyətli ola bilər, uzunmüddətli faydalar bu xərcləri üstələyir. Bu vahidlər, daimi obyektlər yaratmaq üçün tələb olunan xərclərin yalnız bir hissəsi ilə sürətlə yerləşdirilə və təlim proqramları, karyera məsləhətləri və iş yerlərinin tapılması xidmətlərini təqdim etmək üçün uyğunlaşdırıla bilər (Rəhmanov və b., 2016). Bundan əlavə, bu yanaşma yerli hökumətlər, təhsil müəssisələri və qeyri-hökumət təşkilatları ilə mövcud tərəfdaşlıqlardan istifadə edərək əməliyyat xərclərini azaldır. Rəqəmsal platformalarla inteqrasiya, virtual seminarlar, karyera qiymətləndirmələri və iş siyahılarına uzaq bölgələrdə belə çıxışı təmin etməklə bu xidmətlərin səmərəliliyini daha da artırır.

Ədalətlik isə, mobil karyera xidmətlərinin digər əsas üstünlüyüdür. Bu xidmətlər, az təmin olunmuş əhalini hədəf olaraq məşğulluq resurslarına çıxışda regional fərqlilikləri aradan qaldırır. Xüsusilə, kənd və marjinallaşmış ərazilərə diqqət yetirərək, müxtəlif sosial-iqtisadi mənzələrdən olan gənclərin bərabər şəkildə faydalanmasını təmin edir. Belə bir hədəfli yanaşma, üfüqi ədalətsizlikləri birbaşa həll edərək, təlim və iş imkanlarına çıxışda sistemik maneələrlə üzvlən gəncləri gücləndirir (Ağayev, 2024). Bundan əlavə, təlim məzmununun və karyera məsləhətlərinin müəyyən bölgələrin unikal ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması, bütün iştirakçılara müvafiq və praktik dəstək təmin edir.

Reallaşdırılma imkanları baxımından, mobil karyera xidmətlərinin həyata keçirilməsi orta səviyyədə çətinliklərlə müşayiət olunur. Lakin, Tunis'in MobiWorks platforması və Keniya'nın Ajira Digital Programı kimi uğurlu beynəlxalq nümunələr, logistika və əməliyyat problemlərini necə həll etməyin yollarını göstərir. Bu xidmətlərin yaradılması, yerli hökumətlər, ictimai təşkilatlar və özəl sektor tərəfdaşları ilə güclü əməkdaşlıq tələb edir (İsmayılov & Səfərov, 2021). Belə tərəfdaşlıqlar, maliyyə təminatı, logistik dəstək və xidmətlərin davamlılığının təmin edilməsi baxımından həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda, mövcud infraqurudan, məsələn, təhsil müəssisələrindən və ictimai mərkəzlərdən istifadə edərək təlim sessiyaları və karyera yarmarkalarının təşkili proqramın həyata keçirilməsini asanlaşdırır.

Nəhayət, mobil karyera xidmətlərinin çevikliyi onları işsizliyin həllində xüsusilə dəyərli bir vasitəyə çevirir. Daimi infrastruktura nisbətən, bu xidmətlər dəyişən bazar tələblərinə və yerli iqtisadi prioritetlərə uyğunlaşmaq üçün daha asanlıqla tənzimlənə bilər. Məsələn, İKT mərkəzlərinin inkişaf etdiyi bölgələrdə rəqəmsal marketing və kodlaşdırma təlimləri təqdim etmək və ya aqrar iqtisadiyyatın üstünlük təşkil etdiyi ərazilərdə kənd təsərrüfatı texnologiyası təlimləri təşkil etmək mümkün olur (Hüseynli və b., 2022). Bu uyğunlaşma, əmək bazarının tələbləri dəyişdikcə mobil karyera xidmətlərinin aktual və təsirli qalmasını təmin edir, beləliklə Azərbaycanın gənclər işsizliyi ilə mübarizəsinə davamlı həll təqdim edir.

Nəhayət, mobil karyera xidmətlərini uğurla həyata keçirmək üçün əsas yerli problemlər həll edilməlidir. Xüsusilə, kənd yerlərində internet bağlantısının məhdudluğu rəqəmsal alətlərə və iş portallarına çıxış üçün əsas maneədir. Bu səbəbdən, mobil vahidlərin oflayn resurslar və peyk interneti ilə təchiz edilməsi bu problemi aradan qaldıra bilər. Həmçinin, yerli media və ictimai şəbəkələr vasitəsilə təşviq olunan məlumatlandırma kampaniyaları, xüsusən də uzaq regionlarda iştirak səviyyəsini artırmağa imkan verir. Bundan əlavə, Mehdiyev (2021) proqramın genişləndirilməsi və dayanıqlığını artırmaq üçün dövlət-özəl tərəfdaşlıqların inteqrasiyasının vacibliyini vurğulayır.

6.1.2. Regional işəgötürənlər üçün vergi təşviqləri

Regionlarda işəgötürənlər üçün vergi təşviqləri gənclər işsizliyini azaltmaq və az xidmət göstərilən ərazilərdə iqtisadi fəaliyyəti stimullaşdırmaq üçün strateji yanaşma təqdim edir. Bu siyasət, biznesləri məhdud imkanlara malik regionlara investisiya qoymağa təşviq edərək iş yerləri yaradır və uzunmüddətli inkişafı təşviq edir. Korporativ vergilər, əmlak vergiləri və sosial sığorta ödənişlərinin azaldılması vasitəsilə, bizneslər kənd ərazilərində fəaliyyət göstərməyə həvəsləndirilir ki, bu da onların investisiyalarını Azərbaycanın daha geniş iqtisadi məqsədləri ilə, məsələn, kənd təsərrüfatı, bərpa olunan enerji və İKT kimi sahələrdə diversifikasiya ilə uyğunlaşdırır (İsmayılov & Səfərov, 2021). Məsələn, Qazax və Şəki kimi regionlarda bərpa olunan enerji layihələri və ya aqrar sənayə təşəbbüsləri üçün hədəfli təşviqlər, bu sahələrin istifadə olunmamış potensialını reallaşdıraraq iqtisadi artımı stimullaşdırmağa imkan verir (Ağayev, 2024).

Səmərəlilik baxımından, vergi təşviqləri dövlət üçün yüksək xərc-effektivlik təmin edir. Birbaşa subsidiyalar və ya infrastruktur-yönümlü layihələrdən fərqli olaraq, vergi güzəştləri maliyyə yükünü özəl sektora yönləndirərək dayanıqlı iqtisadi fəaliyyəti təşviq edir (Gazanfarli, 2023). Bundan əlavə, bu siyasətlər yerli istehlakın artması və sosial-iqtisadi şəraitin yaxşılaşması kimi dolaylı faydalar yaradır ki, bu da regional inkişafı daha da gücləndirir (Rəhmanov və b., 2016).

Lakin, belə siyasətlərin effektivliyi onların məqsədəuyğun çərçivələrdə hazırlanmasından asılıdır ki, təşviqlər iş yerlərinin yaradılmasına və iqtisadi təsirə yönəlsin. Məsələn, hər bir işə qəbul edilən işçi üçün subsidiyalar kimi məşğulluqla əlaqəli vergi kreditlərinin təqdim edilməsi, təşviqləri məşğulluq artımında ölçülə bilən nəticələrlə birbaşa əlaqələndirə bilər (İsmayılov & Səfərov, 2021).

Ədalətlik baxımından, vergi təşviqləri orta təsirə malikdir. Əsasən, bu təşviqlərdən bizneslər faydalanır və dezavantajlı gənclərə birbaşa təsir dəyişkən ola bilər. Hərçənd ki, iş yerlərinin yaradılması dolayısı ilə yerli icmalara fayda gətirir, marjinallaşmış qruplara, məsələn, aşağı gəlirli ailələrdən olan gənclərə və ya az təmsil olunan demoqrafik qruplara məşğulluq imkanlarının çatmasını təmin etmək üçün əlavə mexanizmlər tələb olunur. Məsələn, yerli işə qəbul tələbləri və ya dezavantajlı qruplar üçün kvotalar kimi tədbirlər, faydaların ədalətli şəkildə bölüşdürülməsini təmin edə bilər (Hüseynli & Hüseynli, 2022). Əks halda, bu siyasət mövcud bərabərsizliyi aradan qaldırmaqdan çox, onu dərinləşdirə bilər.

Reallaşdırılma imkanları baxımından, Azərbaycanda vergi təşviqlərinin həyata keçirilməsi yüksək potensiala malikdir. Mövcud vergi siyasəti çərçivələri və beynəlxalq təcrübələr, effektiv siyasətlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün güclü əsas təmin edir. Məsələn, Hindistanın "Geri Qalmış Bölgələr Qrant Fondu" (BRGF) hədəfli vergi təşviqlərinin regional fərqləri azaltmaq və balanslı inkişafı təşviq etməkdə uğurlu ola biləcəyini göstərir (Ağayev, 2024). Bununla yanaşı, Azərbaycanın Vision 2030 strategiyası iqtisadi diversifikasiyaya vurğu edir ki, sektora spesifik təşviqlər mövcud siyasətlərin məntiqi davamı ola bilər. Lakin, bu təşviqlərin uğuru güclü administrativ sistemlərdən asılıdır ki, sui-istifadənin qarşısı alınsın, şəffaflıq təmin edilsin və tədbirlərin effektivliyi izlənilsin (İsmayılov, 2020).

Lakin, çeviklik baxımından, vergi təşviqləri bəzi məhdudiyyətlərə malikdir. Belə ki, bu siyasətlərin həyata keçirilməsindən sonra onları dəyişmək və ya ləğv etmək ciddi qanunvericilik və administrativ səylər tələb edir. Bu sərtlik, hökumətin dəyişən iqtisadi şərtlərə və ya prioritetlərə uyğunlaşmaq imkanlarını məhdudlaşdırır (Rəhmanov və b., 2016). Bununla belə, siyasət çərçivəsinə dövrü qiymətləndirmə və adaptiv mexanizmlərin daxil edilməsi, təşviqlərin inkişaf edən regional və milli ehtiyaclarla uyğun qalmasını təmin edə bilər. Belə yanaşma, vergi təşviqlərinin uzunmüddətli effektivliyini və uyğunlaşma qabiliyyətini artırmağa kömək edəcəkdir.

6.1.3. Regional innovasiya mərkəzləri

Regional innovasiya mərkəzləri, xüsusilə az inkişaf etmiş regionlarda gənclər işsizliyini azaltmaq və iqtisadi artımı stimullaşdırmaq üçün transformativ bir həll təqdim edir. Bu mərkəzlər, sahibkarlıq, bacarıqların inkişafı və texnoloji tərəqqi üçün mərkəzlər kimi fəaliyyət göstərir və Azərbaycanın iqtisadi diversifikasiya və dayanıqlı inkişaf üzrə daha geniş hədəfləri ilə sıx uyğunlaşır. Az inkişaf etmiş ərazilərdə innovasiyanı dəstəkləməklə və yeni imkanlar yaratmaqla, bu mərkəzlər yerli əhalini gücləndirə, neft və qaz kimi ənənəvi sektorlardan asılılığı azalda və iqtisadi dayanıqlılığını artırma potensialına malikdir (Hüseynli & Hüseynli, 2022).

Effektivlik baxımından, regional innovasiya mərkəzləri yüksək təsirə malikdir. Bu mərkəzlər, birgə iş məkanları, biznes inkubasiya xidmətləri, mentorluq və ilkin maliyyələşdirmə kimi zəruri resurslar təqdim edir ki, bu da gənc sahibkarların ideyalarını uğurlu bizneslərə çevirməsi üçün vacibdir. Məsələn, tədqiqatlar göstərir ki, Latın Amerikasında gənclərin rəhbərlik etdiyi bizneslər yerli iqtisadi artıma və iş yerlərinin yaradılmasına əhəmiyyətli töhfə verib, bu da sahibkarlığın transformativ gücünü nümayiş etdirir (İsmayılov & Səfərov, 2021). Bundan əlavə, bu mərkəzlər bacarıq uyğunsuzluqlarını həll edir və regionun iqtisadi prioritetlərinə uyğunlaşdırılmış xüsusi təlim proqramları təqdim edir. Məsələn, kənd təsərrüfatı bölgələrində aqrotexnologiya və ya inkişaf edən İKT mərkəzlərində proqram təminatı və kibertəhlükəsizlik sahələrinə fokuslanmış təlimlər keçirilə bilər.

Səmərəlilik baxımından, regional innovasiya mərkəzləri orta təsirə malikdir. Bu mərkəzlər üçün, infrastruktur, avadanlıq və heyətə ilkin investisiyalar əhəmiyyətli olsa da, uzunmüddətli iqtisadi faydalar, o cümlədən məşğulluğun artması və regional inkişaf, bu xərcləri üstələyir. Sub-Sahara Afrikasından əldə edilən təcrübələr göstərir ki, region-spesifik təlimlər və innovasiya proqramları gənclər arasında məşğulluq və məhsuldarlıq artımına əhəmiyyətli təsir göstərir (Hüseynli və b., 2022). Bundan əlavə, özəl sektor tərəfdaşları ilə əməkdaşlıq bəzi xərcləri kompensasiya edərək, bu mərkəzləri maliyyə baxımından daha dayanıqlı edə bilər.

Ədalətlik, regional innovasiya mərkəzlərinin əsas üstünlüklərindən biridir. Bu mərkəzlər, qadınlar, fiziki məhdudiyətli şəxslər və kənd gəncləri kimi həssas qruplar üçün çıxışı prioritetləşdirərək inklüziv inkişafı dəstəkləyir. İştirak maneələrini azaltmaqla, bu mərkəzlər sosial-iqtisadi fərqləri aradan qaldırır və iqtisadi artımın faydalarının daha geniş paylanmasını təmin edir. Bundan əlavə, bu mərkəzlərdə sosial sahibkarlıq təşəbbüsləri yerli problemlərin həlli

üçün icma əsaslı həllərə fokuslanaraq sosial birliyi möhkəmləndirir və bərabərsizliyi azaldır (Ağayev, 2024).

Reallaşdırılma imkanları baxımından, regional innovasiya mərkəzlərinin həyata keçirilməsi orta çətinlik dərəcəsinə malikdir və güclü dövlət-özəl tərəfdaşlıqlar, davamlı maliyyə və effektiv idarəetmə tələb edir. Məsələn, Finlandiyanın innovasiya ekosistemi, dövlət qurumları, özəl şirkətlər və akademik institutlar arasında əməkdaşlığın, innovasiya mərkəzlərinin əməliyyat və maliyyə dayanıqlığını təmin etməkdə həlledici əhəmiyyətə malik olduğunu göstərir (İsmayılov & Səfərov, 2021). Azərbaycanda isə, oxşar modellərin tətbiqi diqqətli planlaşdırma, maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və regional iqtisadi prioritetlərlə siyasət uyğunluğunu tələb edir.

Çeviklik isə, regional innovasiya mərkəzlərinin əsas üstünlüklərindən biridir. Bu mərkəzlər, dəyişən bazar tələbləri və texnoloji irəliləyişlərə uyğunlaşaraq zamanla aktual qalır. Məsələn, yeni təlim modullarının tətbiqi, süni intellekt və yaşıl enerji həlləri kimi texnologiyaların inteqrasiyası və fəaliyyət sahələrinin yerli və qlobal meyhlərə uyğun tənzimlənməsi mümkündür. Bununla yanaşı, hakatonlar, proqramlaşdırma düşürgələri və texnologiya seminarları kimi fəaliyyətlər yaradıcı düşüncəni təşviq edir və gəncləri qlobal rəqəmsal iqtisadiyyatda iştirak etməyə hazırlayır (Hüseynli & Hüseynli, 2022).

Nəticə olaraq, regional innovasiya mərkəzləri Azərbaycanda gənclər işsizliyinin həlli və dayanıqlı iqtisadi inkişaf üçün irəliləyişi təşviq edən strateji yanaşma təklif edir. Sahibkarlığı dəstəkləmək, bacarıq uyğunsuzluqlarını həll etmək və inklüziv artımı təşviq etmək qabiliyyəti, bu mərkəzləri ölkənin iqtisadi inkişaf alətləri arasında dəyərli bir komponentə çevirir. Güclü dövlət-özəl tərəfdaşlıqlardan istifadə etməklə, həssas qruplara diqqət yetirməklə və texnoloji yenilikləri inteqrasiya etməklə, bu mərkəzlər regional iqtisadiyyatların transformasiyasında və gələcəyə uyğun bir işçi qüvvəsinin formalaşmasında həlledici rol oynaya bilər.

6.2 Üstünlük verilən həll: Mobil karyera xidmətləri

Mobil karyera xidmətləri, xüsusilə regionlarda işəgötürənlər üçün vergi təşviqləri və regional innovasiya mərkəzləri ilə müqayisədə, Azərbaycanda gənclər işsizliyini həll etmək üçün ən effektiv və ədalətli həll kimi fərqlənir. Bu xidmətlər, xüsusən kənd və az xidmət göstərilən bölgələrdə bacarıq uyğunsuzluqları və məhdud iş imkanları kimi kritik problemləri həll edərək, dərhal və ölçülə bilən nəticələr təqdim edir. Lokal peşə təlimləri, karyera məsləhətləri və iş tapmaq dəstəyi vasitəsilə, mobil karyera xidmətləri gənclərin inkişaf edən sənayelərin tələblərinə cavab verə biləcək bacarıqlarla təmin olunmasını təmin edir. Bu birbaşa və hədəfli yanaşma, vergi

təşviqlərinin dolayı təsirləri və ya innovasiya mərkəzlərinin uzunmüddətli fokusundan daha sürətli ölçülə bilən nəticələr təmin edir.

Mobil karyera xidmətləri xüsusilə, marjınallaşmış qruplara və uzaq bölgələrdəki icmalara çatmaqla, bu xidmətlər karyera resurslarına və imkanlarına bərabər çıxışı təmin edir. Vergi təşviqindən fərqli olaraq, burada əsas faydalananlar bizneslərdir və həssas qrupların birbaşa faydalanacağına dair zəmanətlər məhduddur. Eyni zamanda, regional innovasiya mərkəzləri inklüzivliyi təşviq etmək üçün nəzərdə tutulsa da, yüksək xərclər və həyata keçirilməsi üçün tələb olunan uzunmüddətli proseslər onların təsirinin daha gec baş verməsinə səbəb olur.

Reallaşdırılma imkanları baxımından, mobil karyera xidmətləri Kenya'nın Ajira Digital Programı və Tunis'in MobiWorks təşəbbüsü kimi təsdiqlənmiş beynəlxalq modellərə əsaslanır ki, bu da həyata keçirilmə üçün aydın bir yol xəritəsi təqdim edir. Bu xidmətlər, İnnovasiya Mərkəzlərinə nisbətən daha az infrastruktur tələb edir və Vergi Təşviqlərindən daha az özəl sektor iştirakı ilə həyata keçirilə bilər ki, bu da onları daha praktik və dərhal tətbiq edilə bilən bir həll edir. Onların mobilliyi və çevikliyi, dəyişən əmək bazarı tələblərinə uyğunlaşmağa imkan verir, rəqəmsal inteqrasiya və real vaxt rejimində monitorinq isə uzunmüddətli dayanıqlılığı təmin edir.

Aşağıdakı müqayisəli təhlil cədvəli (cədvəl 1) həmçinin göstərir ki, Mobil karyera xidmətləri effektivlik, ədalətlik, reallaşdırılma imkanları və dayanıqlılıq baxımından digər alternativləri üstələyir, onları gənclər işsizliyini həll etmək üçün ən əhatəli və təsirli həll yolu edir.

<i>Criteria</i>	<i>Mobile Career Services</i>	<i>Tax Incentives for Regional Employers</i>	<i>Regional Innovation Centers</i>
<i>Effectiveness</i>	High	Moderate	High
<i>Efficiency</i>	High	High	Moderate
<i>Equity</i>	High	Moderate	High
<i>Feasibility</i>	Moderate	High	Moderate
<i>Sustainability</i>	High	Moderate	High

Cədvəl 1. Siyasətlərin müqayisəli təhlili

Nəticə etibarilə, Mobil Karyera Xidmətləri Azərbaycanda gənclər işsizliyini həll etmək üçün ən əhatəli və təsirli həll yoludur. Bu xidmətlər, dərhal nəticələr təqdim etmə, ədalətliliyi prioritetləşdirmə və uğur üçün praktik və miqyaslına bilən bir model təmin etmək qabiliyyətinə malikdir. Vergi təşviqi siyasətinin və innovasiya Mərkəzlərinin də öz üstünlükləri olsa da, onlar daha çox tamamlayıcı strategiyalar kimi xidmət göstərərək, mobil karyera xidmətlərinin transformativ potensialını gücləndirir.

7. Nəticə və tövsiyələr

7.1 Tövsiyələr

Siyasətlərin qiymətləndirilməsi əsasında Mobil karyera xidmətləri ən effektiv, ədalətli və həyata keçirilməsi mümkün həll kimi seçilir. Keniyanın Ajira digital proqramı və Tunis'in MobiWorks platforması kimi uğurlu beynəlxalq modellərdən ilhamlanan bu xidmətlər, Azərbaycanın unikal ehtiyaclarına uyğun təcili, miqyaslına bilən və regiona spesifik müdaxilələr təqdim edir.

1. Kənd ərazilərinə fokuslanma:

İnfrastruktur problemlərinin mövcud olduğu az xidmət göstərilən regionlarda oflayn resurslar və peyk interneti ilə təchiz olunmuş mobil vahidlərin yerləşdirilməsi təmin edilməlidir. Bu, bərabər şəkildə karyera resurslarına və təlimlərə çıxışı mümkün edəcək.

2. Rəqəmsal platformaların inteqrasiyası:

Milli iş portalları ilə əlaqələndirilmiş mobil dostu tətbiqlər hazırlayın. Bu tətbiqlər real vaxt rejimində iş siyahıları, virtual seminarlar və karyera qiymətləndirmələrinə çıxışı təmin edərək, kənd gəncləri üçün yeni imkanlar yaradacaq.

3. Sənaye tərəfdaşları ilə əməkdaşlıq:

İKT, bərpa olunan enerji və kənd təsərrüfatı kimi yüksək tələbatlı sahələrdə təlim proqramlarını hazırlamaq üçün sənaye ilə tərəfdaşlıq qurun. Bu yanaşma gənclərin yüksək tələbatlı sahələrdə işəgötürülə bilən bacarıqlarla təmin olunmasını təmin edəcək.

4. İctimai maarifləndirməni artırmaq:

Mobil karyera xidmətlərinin əlçatanlığını və əhəmiyyətini vurğulamaq üçün regiona spesifik kampaniyalar keçirin. Cəmiyyətin məlumatlılığını artırmaqla daha çox həssas qrupa çatmaq mümkündür.

5. Maliyyə və əməliyyat dəstəyinin dayanıqlığını təmin etmək:

İKT sektoru, QHT-lər və beynəlxalq inkişaf təşkilatlarının resurslarından istifadə edərək, ictimai-özəl tərəfdaşlıqları gücləndirin. Bu yanaşma, xidmətlərin uzunmüddətli dayanıqlığını təmin edəcək.

7.2 Nəticə

Nəticə olaraq, xüsusilə universitet məzunları arasında gənclər işsizliyi, Azərbaycanda ciddi sosial-iqtisadi və inkişaf problemləri yaradan vacib bir məsələdir. Təhsil sistemləri ilə əmək bazarı tələbləri arasındakı struktur uyğunsuzluqlar, gənc mütəxəssislərin mənalı məşğulluq tapmasına mane olur. Bu problem, regional fərqliliklər, yeni sahələrdə bacarıq çatışmazlığı və ənənəvi sahələrə, məsələn, neft və kənd təsərrüfatına olan asılılıqla daha da ağırlaşır.

Təhlil göstərir ki, Mobil Karyera Xidmətləri bu boşluqları doldurmaqda transformativ potensiala malikdir. Xüsusilə, kənd və az xidmət göstərilən gənclərin qarşılaşdığı unikal problemləri birbaşa həll etməklə, bu xidmətlər işəgötürülə bilənliyi artırır, işsizlik fərqlərini azaldır və ölkənin iqtisadi diversifikasiya məqsədlərini dəstəkləyir. Vergi Təşviqləri və İnnovasiya Mərkəzlərinin tamamlayıcı rolu, balanslaşdırılmış və inklüziv əmək bazarının yaradılmasını gücləndirir.

Azərbaycan dayanıqlı və diversifikasiya olunmuş iqtisadiyyata keçid edərkən, gəncləri – işçi qüvvəsinin ən dinamik və uyğunlaşa bilən hissəsini gücləndirən siyasətləri prioritetləşdirməlidir. Mobil Karyera Xidmətləri, hədəfli vergi siyasətləri və regional innovasiya mərkəzlərinin dəstəyi ilə bu məqsədə çatmaq üçün aydın bir yol təqdim edir. Bu həllərə investisiya qoymaq, yalnız işsizliyi azaltmaqla kifayətlənməyəcək, eyni zamanda Azərbaycanın gənc mütəxəssislərinin potensialını açaraq, ölkəni uzunmüddətli rifaha və dayanıqlığa doğru irəlilədəcək.

İstinadlar

- Aghayev, O. I. (2024). Personal income tax in Azerbaijan and global practices. *Journal of International and Local Research*, 74(8), 8–18. <https://doi.org/10.25108/2304-1730-1749.iolr.2024.74.8-18>
- Akifqızı, S. (2018). *Azərbaycanda işsizlərin sayı: niyə rəqəmlər bir-birindən fərqlidir?* BBC Azeri. Retrieved January 4, 2025, from <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-42904555>
- Akinyele, O. D., Oloba, O. M., & Mah, G. (2023). Drivers of unemployment intensity in sub-Saharan Africa: do government intervention and natural resources matter? *Review of Economics and Political Science*, 8(3), 166-185.
- AzEdu. (2023, October 12). *Məzunlar niyə işsizdir? - "Tələbələrin bacarıqları əmək bazarına uyğun deyil."* AzEdu.az. Retrieved January 4, 2025, from <https://azedu.az/az/news/72641-mezunlar-niye-issizdir-telebelerin-bacariqlari-emek-bazarina-uygun-deyil>
- Babayev, A. (2021). Young People's Labour Market Transition in Azerbaijan: An Analysis of the Youth Employment Support Programs. *Doktorantların beynəlxalq elmi konfransı*, 31.
- Baporikar, N. (2020). Innovation to harness youth entrepreneurial potential. *International Journal of Entrepreneurship and Governance in Cognitive Cities (IJEGCC)*, 1(2), 15. <https://doi.org/10.4018/IJEGCC.2020070103>
- Burnett, C. (2023). Sport-for-employability as an innovative practice in addressing youth underemployment in sub-Saharan Africa. *Frontiers in Sports and Active Living*, 4, 1001435.
- Ajira Digital. (2024). *Ajira Digital Program*. eMobilis Mobile Technology Training Institute. Retrieved January from <https://emobilis.ac.ke/ajira>
- Gazanfarli, M. (2023). How tax reforms impact unemployment: Evidence from Azerbaijan. *Journal of International Studies*, 16(3), 238-252.
- Haukipuro, L., Väinämö, S., Virta, V., & Perälä-Heape, M. (2024). Key aspects of establishing research, knowledge, and innovation-based hubs as part of the local innovation ecosystem. *R&D Management*, 54(2), 283-299.

- Huseynli, B., & Huseynli, N. (2022). Econometric analysis of the relationship between renewable energy production, traditional energy production, and unemployment: The case of Azerbaijan. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 12(4), 379-384.
- Ismayilov, I. E. (2020). Problems of employment of young labor force in Azerbaijan. Economic and Social Development. *Book of Proceedings*, 4, 319-327.
- Ismayilov, V. I., & Safarov, A. (2021). The level of employment in agriculture and its role in reducing long-term unemployment in Azerbaijan.
- Karimov, M., Nesirov, E., Zeynalli, E., & Huseynova, E. (2024). An Empirical Investigation of the Relationship Between Foreign Direct Investment and Unemployment Rate in Azerbaijan: An ARDL Approach. *Asian Journal of Applied Economics/Applied Economics Journal*, 31(2), 98-114.
- Mammadova, T. (2024). Azerbaijani Higher Education to implement mass English Medium Instruction (EMI) Policies: From brain drain to brain bridging. *English Today*, 40(2), 154-159.
- McCann, P., & Ortega-Argilés, R. (2022). Regional innovation, industrial policy, and UK interregional challenges. *Hacienda Publica Espanola*, (243), 83-100.
- Mehdiyev, A. (2021). Effectiveness of fiscal policy in oil-rich countries: the case of Azerbaijan.
- Ouerdiane, C. (2013). Using mobile technologies to promote youth employment: A partnership approach. mLearn 2013 Conference Proceedings. <https://www.qscience.com/docserver/fulltext/qproc/2013/3/qproc.2013.mlearn.22.pdf>
- Owolabi, O. A., Adedeji, A. O., Aderounmu, B., Oku, A. R. O., & Ogunbiyi, T. (2023). Do Information and Communications Technology (ICT) and financial development contribute to economic diversification? Evidence from sub-Saharan Africa. *Journal of Economic Structures*, 12(1), 5.
- Peinado-Vara, E. (2022). Corporate social responsibility in Latin America. In Corporate Citizenship in Latin America: New Challenges for Business. *Routledge*, 61-70.
- Rahmanov, R., Qasimov, A., & Tahirova, G. (2016, May 5). The labor market in Azerbaijan. *Munich Personal RePEc Archive*. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/72368/>

Singh, D., & Bal, M. K. (2024). Backward Region Grant Fund (BRGF) program with reference to the state of Chhattisgarh: A review. *Pramana Research Journal*. Retrieved from <https://pramanaresearch.org/gallery/prjp-1546.pdf>

Dövlət Statistika Komitəsi. (2024, December 24). *Labour market*. State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. Retrieved January 4, 2025, from <https://stat.gov.az/source/labour/>

Ulfat.az. (2024). *Gənclər arasında işsizlik artır*. Ülfət. Retrieved January 4, 2025, from <https://ulfet-az.com/Home/SinglePost?PostId=4893>

Əlavələr

Sorğu sualları

Yaşınız:

- 15-19
- 20-24
- 25-30
- 30 və yuxarı

Cinsiniz:

- Kişi
- Qadın
- Digər

Təhsil səviyyəniz:

- Ali təhsil (magistratura)
- Ali təhsil (bakalavr)
- Orta ixtisas təhsili
- Peşə təhsili
- Ümumi orta təhsil
- Tam orta təhsil
- Digər

İxtisasınız:

- Texniki və mühəndislik
- Humanitar elmlər
- Sosial elmlər
- Tibb və səhiyyə
- Təhsil və pedaqogika
- İqtisadiyyat və idarəetmə
- Digər

Hazırda işlə təmin olunmusunuzmu?

- Bəli, tam ştat
- Bəli, yarım ştat
- Xeyr, işsizəm

İşsizsinizsə, nə qədər müddətdir iş axtarırsınız?

- İşsiz deyiləm
- 1-3 ay

- 4-6 ay
- 7-12 ay
- 1 ildən çox

Məzun olduqdan nə qədər sonra iş tapdınız?

- 1-3 ay
- 4-6 ay
- 7-12 ay
- 1 ildən çox

İxtisasınıza uyğun iş tapmaqda hansı çətinliklərlə qarşılaşırsınız? (bir və ya bir neçə seçin)

- İş təcrübəsinin olmaması
- Əmək bazarının ixtisasına uyğun olmaması
- İşəgötürənlərin tələb etdiyi bacarıqların çatışmazlığı
- Maaşların aşağı olması
- Uzun gözləmə müddətləri
- Digər

İşsizliyin əsas səbəbi kimi nəyi görürsünüz? (bir və ya bir neçə seçin)

- Təhsil sisteminin əmək bazarına uyğun olmaması
- İş yerlərinin azlığı
- Rəqabətin yüksək olması
- Praktiki təcrübənin azlığı
- Digər

Sizcə, təhsil sisteminiz sizi iş bazarına hazırlayıb?

- Bəli

- Xeyr
- Qismən

Universitetdə təhsil aldığınız müddətdə iş təcrübəsi imkanınız olubmu?

- Bəli
- Xeyr

Sizcə, iş bazarında ən çox tələb olunan bacarıqlar hansılardır? (bir və ya bir neçə seçin)

- Texniki bacarıqlar
- Kompüter bilikləri
- Xarici dil bilikləri
- Komanda ilə işləmək bacarığı
- Digər

Ali təhsilinizi tamamladıqdan sonra əlavə kurslarda və ya təlimlərdə iştirak etmişinizmi?

- Bəli
- Xeyr

İş axtarma prosesində hansı problemlərlə qarşılaşmışınız? (bir və ya bir neçə seçin)

- Müsahibəyə dəvət edilməmək
- Təcrübə tələb olunması
- İş elanlarının azlığı
- Şəxsi tanışlıq və əlaqələrin olmaması
- Digər

İş tapmaq üçün hansı mənbələrdən istifadə edirsiniz? (bir və ya bir neçə seçin)

- Onlayn iş elanları
- Universitet karyera mərkəzləri

- Tanışların dəstəyi
- İşəgötürmə agentlikləri
- Digər

Sizcə, gənclər arasında işsizliyi azaltmaq üçün hansı tədbirlər görülməlidir? (bir və ya bir neçə seçin)

- Universitetlərdə təcrübə proqramlarının artırılması
- Gənclərə iş yerləri üçün subsidiyalar
- Təhsil proqramlarının iş bazarına uyğunlaşdırılması
- Texnologiya və innovasiya sahələrində yeni iş yerlərinin yaradılması
- Regionlarda iş imkanlarının artırılması
- Digər

İş tapmaq üçün hansı dəstək proqramlarını faydalı hesab edərdiniz?

- Təlim və sertifikatlaşdırma proqramları
- Gənclər üçün işəgötürənlərlə tanışlıq tədbirləri
- Xaricdə iş imkanlarına dair məlumatlandırma
- Sahibkarlıq üçün maliyyə dəstəyi

Azərbaycanda gənclərin iş bazarına daxil olmasını çətinləşdirən əsas problemi necə ifadə edərdiniz?

İşsizliklə bağlı şəxsi təcrübənizi və ya əlavə təkliflərinizi qeyd edin:

